

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: **«Економічна термінологія англійської мови та проблеми її
перекладу»**

Виконала: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Германські мови і переклад
(англійська та німецька мови)
спеціальності 035 Філологія
(035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно),
перша – англійська)
ступеня вищої освіти Магістр
групи 035ФІЛОЛ_мз_2021
Чіп Людмила Олександрівна

Керівник: Люлька Вікторія Миколаївна
Рецензент: Кравченко Вікторія Леонідівна

Полтава – 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	9
1.1. Термін як об'єкт лінгвістичного дослідження.....	9
1.2. Термін у системі інших видів спеціальної лексики.....	22
1.3. Економічні терміни як складник лінгвістичної термінології	30
1.4. Особливості перекладу термінологічної лексики.....	36
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	44
2.1. Синтетичні й аналітичні терміни.....	44
2.2. Морфологічна природа однослівних термінів	50
2.3. Складені терміни в економічній термінології англійської мови.....	55
2.4. Семантична типологія економічних термінів	60
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ.....	64
3.1. Застосування калькування як лексичної трансформації для відтворення терміна	64
3.2. Інструментарій лексико-семантичних трансформацій для іншомовного втілення вихідної термінологічної одиниці	69
3.3. Граматичні трансформації як засіб відтворення комп'ютерного терміна в перекладі.....	74
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні дослідження термінології знаходиться в колі найактуальніших питань перекладознавства та лінгвістики. Термінологічні одиниці лексики займають одне із основних місць в загальнонаціональних словниках мов. Галузі суспільного життя зіштовхуються з труднощами перекладу науково-технічної, науково-популярної, науково-фантастичної, публіцистичної, економічної та ін. лексичної термінології.

Відтворення термінологічних одиниць мовою перекладу пов'язане з походженням, способами утворення, класифікацією, функціонуванням у межах певної терміносистеми й поза нею. Так важливим чинником є ознайомлення з історією і теоретичними засадами термінології як науки, а також структурно-семантичними особливостями термінів як об'єкта перекладу. Системність є однією з найважливіших умов існування терміна.

Термін – одиниця терміносистеми, що описує або висловлює систему понять теорії, певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності. Перекладач, що має справу з текстом конкретної тематики повинен добре розуміти характер поводження наукових і технічних термінів у мовленні.

Актуальність кваліфікаційної роботи полягає в тому, що термінознавство вивчає спеціальну лексику до складу якої входять: типологія походження, форми, значення, функціонування, використання, упорядкування, творення.

Складністю перекладу економічних термінів для перекладача є те, що спеціаліст-перекладач має володіти англійською мовою не тільки на високому рівні, а ще й мати хороші знання в галузі економіки.

Для фахівця-перекладача є головним завданням донести повний зміст тексту оригіналу рідною мовою. Науково-технічний прогрес вносить значні зміни в розвиток зовнішніх економічних зв'язків країн, тому виникає потреба у вдосконаленні лінгвістичного фонду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота розроблена та впроваджена в полі науково-дослідного напрямку кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін відповідно до теми: «Актуальні питання сучасної філології та особливості викладання мовних дисциплін в аграрному вищому навчальному закладі».

Метою дослідження є розкриття змісту поняття «термін» у лінгвістиці та перекоадознавстві, а також дослідження загальних ознак співвідношення відповідностей граматичних форм і конструкцій мов оригіналу та перекладу, так як детальний аналіз співвідношень, орієнтований на переклад, котрий видається не тільки доцільним, але й необхідним при достатньо чіткому уявленні перекладача.

Об'єктом даного дослідження є аналіз економічної терміносистеми сучасної англійської мови.

Предметом дослідження є характеристика економічних текстів із специфікою лексико-граматичних особливостей.

Основними завданнями даної роботи є:

- проаналізувати основні теоретичні засади поняття «термін»;
- розглянути термін як об'єкт лінгвістичного та перекладацького дослідження;
- виявити критерії виокремлення лексичних одиниць у економічній галзі;
- визначити найбільш продуктивні моделі перекладу економічних термінів;
- охарактеризувати структурно-семантичну типологію економічної лексики в сучасному англійському дискурсі.

Методи дослідження. При написанні магістерської роботи нами були використані такі **методи дослідження**: порівняльно-історичний, структурно-функціональний, системний.

Методологічна база дослідження: У магістерській роботі ми спиралися на праці українських і зарубіжних мовознавців, літературознавців, котрі досліджують питання закономірностей застосування провідних перекладацьких трансформацій англійських економічних термінів :

Агібалова Т., Мірошніченко В., Плотнікова Н. [2]; Алексенко С. [3]; Архипенко Л. [4]; Базелевич В. [5]; Городенська К. [12]; Гунченко Ю. [13]; Гутиряк О. [14]; Дуда О. [16]; Дуднік Т. [17]; Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. [18]; Заблоцький Ю. [19]; Heritage J. [21]; Калита А., Лазуренко Д. [22]; Карабан, В., Мейс Дж. [24]; Кікец І., Кікец Н. [26]; Коваленко О. [27]; Кончаков А. [29]; Крисанова Т. [32]; Куделько З. [33] та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Проаналізовано зміст поняття «термін» як об'єкта лінгвістичного дискурсу. Визначено підходи та історію дослідження похідного поняття «термін». Охарактеризовано основні аспекти перекладу загальноживаних і спеціальних термінів із англійської мови на українську й навпаки. Досліджено переклад спеціальної лексики в галузі економіки. Прослідковано головні труднощі перекладу термінів зафіксованих у термінологічному словнику. Охарактеризовано особливість перекладу економічних термінів. Доведено, що термінологічне значення, яке виникло внаслідок метафоричного чи метонімічного перенесення, за своїм характером є таким же конкретним, як і вихідне значення. У роботі висвітлено специфіку перекладу англійських термінологічних одиниць сучасної економічної галузі. Розглянуто поняття перекладацьких модифікацій та погляд різних дослідників щодо класифікації перекладацьких трансформацій. З'ясовано, що адекватний переклад термінологічної лексики англійської мови економічної галузі вимагає врахування контексту використання терміну. Проаналізовано специфіку перекладу термінів, що були утворені за допомогою афіксального способу словотвору, аббревіації та термінів-комполітів.

Практична значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали роботи можна використовувати в подальшій роботі над даною темою, при підготовці лекцій, семінарських, практичних занять та для розробки спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дипломна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи апробовано на практичних заняттях підвищення рівня іноземної мови в Лестерському університеті (Велика Британія).

Основні результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на II Всеукраїнській науково-практичній конференції (Полтава, 9 грудня 2022 р.).

Публікації. Чіп Л. О. Складені терміни в економічній термінології англійської мови. *Сучасні питання філології: теоретична та прикладна лінгвістика*. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (9 грудня 2022 р.). Полтава, 2022. (0,2 друк.арк.)

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота має таку структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел складає 60 позицій. Загальний обсяг роботи – 93 сторінки, з них основного тексту – 83.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1. Термін як об'єкт лінгвістичного дослідження

Сучасна дослідниця Ю. Козак у статті «Поняття «термін» як лінгвістична проблема: підходи до визначення та історія дослідження» зазначає, що загалом терміни є цікавою та вагомю частиною лексики. Багатоаспектність терміна зумовлює багатоплановість його вивчення, хоча найінтенсивніше терміни і термінології вивчають у лінгвістиці [28, с. 50]. Великий внесок у розвиток термінології зробили праці Г. Винокура, що поставили ряд питань (лінгвістична сутність терміна, природа та організація термінологій), які до цього часу залишаються в центрі уваги дослідників. Нині серед пріоритетних напрямів практичного термінознавства вчені виокремлюють лексикографічну термінологічну діяльність, уніфікацію термінів і терміносистем (упорядкування, стандартизацію та термінологічне редагування), переклад термінів у рамках перекладу науково-технічних і спеціальних текстів, створення термінологічних банків даних, а також організаційно-методичну діяльність.

Ю. Козак стверджує: «Поява термінознавства, статус якого в науці все ще оформлюється, викликана практичною необхідністю, і наведений вище перелік, спрямований практичною термінологічною діяльністю, не є остаточним. Науковий і технічний прогрес породжує велику кількість нових термінів і понять. Коли цей процес виявляється особливо бурхливим, представники однієї спеціальності не завжди легко розуміють одне одного, що, звичайно, може гальмувати сам розвиток знань [28, с. 50].

Мова науки не лише може, але й має бути об'єктом спеціального вивчення. Спеціалісти мають бути озброєні знаннями про закономірності

формування, функціонування, розвитку своїх мов, щоб уміти ліквідувати перешкоди в спілкуванні».

Сучасний лінгвістичний дискурс досліджує термінологічні проблеми за такими напрямками як лінгвістичний опис природи терміна, організація термінологій, автоматизовані методи аналізу термінологій, аналіз термінологій з метою конструювання мов для сучасних інформаційних систем, стандартизація науково-технічної термінології.

Н. Ляшук у статті «Причини виникнення концептуальної багатозначності лінгвістичних термінів» розглядає динаміку термінів. У лінгвістичній термінології варіанти з динамікою поняття, в різноманітних комбінаціях зі станом експонента та денотата будуть переважати. Це пов'язано з тим, що наукове знання про сутність багатьох лінгвістичних реалій змінюється буквально на очах, не кажучи вже про різноманітне трактування властивостей цих реалій, що формує їх поняттєві характеристики. Лише термінологія у сфері функціонування відображає дійсний стан системи наукових понять, яка ґрунтується на певному світобаченні вченого і складає сутність наукової концепції. А концепція своєю чергою може належати певній лінгвістичній школі, певному напрямку чи навіть характеризувати погляди одного вченого. І цей оригінальний, концептуальний погляд на змістову організацію того чи того наукового терміна може відрізнятися від наукових концепцій інших учених-лінгвістів. Отже, явище концептуальної багатозначності лінгвістичного терміна (так само як і будь-якого іншого терміна в гуманітаристиці) необхідно досліджувати лише у сфері його функціонування в науковому тексті [37, с. 101].

Н. Ляшук у доробку «Причини виникнення концептуальної багатозначності лінгвістичних термінів» наводить приклади поглядів лінгвістів на визначення і значення терміна. Так, С. Гриньов визначає термін як «номінативну лексичну одиницю (слово чи словосполучення) спеціальної мови, прийняту для точного найменування спеціальних понять».

Є. Скороходько у підручнику «Термін у науковому тексті» вказує на те, що термін може бути визначений як «мовний знак (слово чи словосполучення), співвіднесений зі спеціальним поняттям, явищем чи предметом» [50, с. 66].

І. Кікець зазначає, що «термін слугує не лише представником поняття умовленнєвій практиці, але й засобом встановлення його зв'язків, передачі та адекватного сприйняття інформації, зосередженої у взаємозв'язаних термінах; термін є не лише представником наукового поняття в мовленні, але й засобом для осмислення особливостей цього поняття, встановлення його зв'язків; термін – точний носій інформації про наукове поняття; термін є представником наукового поняття в мовленні, результатом закріплення логічної категорії у словесній формі» [26, с. 18].

Ж. Мацак: «Термін – це семіотично цілісна одиниця, один мовний знак, тоді як визначення представляє собою вільне поєднання знаків..., значення якого безпосередньо впливає зі значення компонентів і тієї структурної чи структурно-семантичної моделі, за якою вони поєднуються» [39, с. 167].

Є. Скороходько: Термін – це слово чи усталене словосполучення, яке виражає спеціальне поняття науки, техніки або іншої галузі людської діяльності та має дефініцію, яка розкриває ті ознаки цього поняття, що є релевантними саме для цієї галузі, та характеризується такими ознаками: співвіднесеність зі спеціальним поняттям; відтворюваність; наявність дефініції, яка вміщує термін у відповідну термінологічну систему» » [50, с. 48].

А. Левицький: «Терміном називається спеціальне слово, яке вживається для точного означення певного поняття з якої-небудь галузі знання» [36, с. 46].

На наведених прикладах стверджуємо, що в межах системної парадигми термін розглядають як елемент мовної системи, який виконує лексикографічну функцію.

О. Чайка в дослідженні «Новітній погляд на поняття «термін» у лінгвістиці» виокремлює прагматичні аспекти термінотворення. Як правило, структура терміна в більшості досліджень дозволяє виокремлювати за структурно-словотвірними параметрами терміни за кореневим словом, похідну лексику, а також терміни у формі складних слів, терміни-словосполучення, терміни-аббревіатури. За лексико-семантичними ознаками дослідники розрізняють вузькоспеціальні та загальнонаукові терміни, терміни суміжних галузей.

До думки О. Чайки схиляється дослідник В. Коваленко. В статті В. Коваленко «Особливості перекладу економічних термінів з англійської українською мовою у текстах новин у мережі інтернет» враховує сучасні зміни у світі, поточну політичну ситуацію. В. Коваленко стверджує, що економічні тексти стають все більш популярними як серед фахівців, так і серед пересічних громадян. Інтерес постійно зростає у таких сферах, як фінанси, кредити, валюта. Для вирішення глобальних фінансово-економічних проблем багато економістів об'єднують свої зусилля у співпраці, створюючи антикризові програми та конвенції. Коли говоримо про економічні тексти, маємо на увазі публікації (тексти) на економічні питання [27, с. 80].

Загалом зазначені аспекти перекладу економічних текстів заслуговують на особливу увагу в процесі перекладу. В процесі роботи над перекладом економічних термінів представники різних професій, і навіть ті, хто не мають досвіду професійного перекладу, залучені в перекладацьку діяльність випадково, стикаються з проблемою адекватного перекладу. Це вимагає широкого кругозору та ерудиції, оскільки комунікація в кожній окремій професійній сфері має свої особливості, зумовлені національними, історичними, культурними традиціями передачі. Під час перекладу текстів економічної тематики важливо враховувати їх лексичні, граматичні особливості. Саме терміни є основою спеціального перекладу, котрі є найбільш складними для перекладача. Говорячи про еквівалентність термінів, необхідно відзначити, що через типологічні відмінності між

українською та англійською мовами під час перекладу термінів спостерігаються певні семантичні розбіжності.

Зміст поняття «термін» як вже неодноразово було сказано в наведеній класифікації поглядів, є багатозначним.

За словами В. Коваленко, термін – (з лат. межа, границя, прикордонний знак), – слово або словосполучення, яке точно позначає будь-яке поняття, що застосовується в науці, техніці, мистецтві. На відміну від слів загальноживаних, які часто бувають багатозначними, терміни є однозначними, їм не властива експресія». Термін завжди позначає конкретне спеціальне поняття, і в цьому сенсі термін однозначний. Водночас можна знайти кілька визначень одного і того ж терміна в словнику. Наявність декількох визначень – це результат використання терміна-знака для назви спеціальних понять, які входять в різні понятійні системи та підсистеми. Саме на цю особливість терміна слід звертати увагу [27, с. 81].

Багатозначність терміна легко знімінюється контекстуально, оскільки достатньо «визначити системи або підсистему, до якої термін належить», і в цій системі у цього знака буде тільки одне значення. Наприклад, термін «Demand», що має значення: 1) a firm requesting for payment (commerce); 2) the desire of consumers to obtain goods and services (economics), в таких термінологічних системах економічного дискурсу, як «commerce» і «marketing», співвідноситься з одним спеціальним поняттям: (1) і (2) відповідно.

Термін є членом певної термінологічної системи, що належить до тієї чи іншої галузі науки, техніки, виробництва, і його концептуальний зміст визначається його місцем у системі. Кожен термін має свою дефініцію (точне наукове визначення), на специфіку якого слід звертати увагу, наприклад, під час розвитку у студентів навичок економічного перекладу з аркуша.

Під час реального функціонування терміна в мові не завжди дотримується «закон знаку», і це знаходить своє вираження в такому явищі, як багатозначність терміна. Багатозначність терміна в рамках однієї науки

проявляється по-різному. Розвиток тієї чи іншої теорії в будь-якій науці передбачає і розвиток відповідної термінології, що означає не тільки появу нових термінів в рамках цієї теорії, але й виникнення різних відтінків значення у існуючих термінів. Термін за своєю природою системний у тому сенсі, що «співвідноситься зі спеціальним поняттям, яке займає жорстке місце в системі спеціальних понять, і в терміні ніби відображений шматок понятійної системи». Системність терміна простежується через інші спеціальні поняття, які присутні в його визначенні. Головною особливістю перекладу економічних текстів є точність передачі інформації. Перекладачеві під час перекладу текстів необхідно не тільки наявність спеціальних знань економічної теорії і розуміння особливостей спеціальної термінології, а й наявність спеціальних знань економічної теорії і розуміння особливостей спеціальної термінології. Економічна наука, як і будь-яка інша, має свої власні терміни. Під час перекладу термінологічної лексики економічних текстів виникають складності в підборі точної перекладацької відповідності, що є необхідною умовою адекватного перекладу, оскільки найменша помилка може призвести до спотворення сенсу вихідного перекладного матеріалу.

Економічні тексти мають цілий ряд специфічних лексико-граматичних особливостей: наявність у текстах стилістичних відхилень від загальнолітературного прошарку мовних дефініцій, великої кількості економічної лексики, представлені економічними термінами, скорочень і аббревіатур, групи слів і термінів, які отримали назву «хибних друзів перекладача» (наприклад, «figure» – цифра, «data» – дані) та інших слів, транслітераційний переклад яких призводить до викривлення сенсу тексту, використання фразеологізмів. Семантичний, найбільш поширений спосіб утворення термінології заснований на звуженні значення загальноновживаного слова або на перенесенні значення цього слова, при цьому конкретне його значення визначається контекстом, в разі терміна його значення

відкривається, коли воно співвідноситься з відповідним дискурсом, видом цього дискурсу або «термінологічним полем».

В. Коваленко зазначає, що число економічних термінів, семантично пов'язаних з загальнолітературною мовою, надзвичайно велике. Так, наприклад, загальноновживаний прикметник *typical* входить до складу таких економічних термінів, як «*typical worker*» (середній, типовий працівник – співробітник, що працює в режимі стандартного нормованого робочого часу протягом тривалого терміну у одного роботодавця); «*Typical approach*» (типовий підхід); «*Typical characteristics*» (типові характеристики) [27, с. 82].

Під час перекладу цього загальноновживаного слова, що потрапило в економічну термінологію, як бачимо, проблем, зумовлених зміною його семантики, не виникає. Український еквівалент «типовий» може цілком використовуватися, якщо, звичайно, під час перекладу тексту ЗМІ не виникає необхідності замінити його близьким за своєю семантикою варіантом «середній».

Основною метою перекладу економічних текстів є передача інформації на граматичному, лексичному, стилістичному рівнях, а також передача прагматичної функції тексту. Під час перекладу економічних текстів слід мати на увазі, що економіка включає в себе різні галузі діяльності: промисловість, сільське господарство, торгівлю, біржу, зв'язок, тому необхідно враховувати можливість наявності в будь-якому тексті економічної спрямованості лексики з інших сфер.

Економічна терміносистема має свої специфічні одиниці, які вимагають пошуку найбільш точного перекладу певного виразу, враховуючи економічні, юридичні, політичні та культурні реалії конкретної країни. Слід зазначити головне правило економічного перекладу на англійську мову: перекладений текст за всіма параметрами та характеристиками (точність перекладу, стиль, сенс) повинен бути ідентичний оригіналу і максимально точно адаптований для оптимального сприйняття цільовою аудиторією.

В. Коваленко наголошує на тому, що прийоми транскрипції і транслітерації можуть використовуватися обмежено: з одного боку, вони вимагають наявності у терміна певного звукового складу, закінчення, котрі сприяють подальшому утворенню відмінкових форм іменника; з іншого – необхідно органічне включення запозичення в систему понять відповідної сфери. Прикладом може слугувати слово *crowdfunding*, яке позначає пряме фінансування фізичними особами проєкту або підприємства. Воно не має українського еквіваленту, тому що це явище стало поширюватися в Україні не так давно, тому підбір українського слова проблематичний, а описовий переклад видається занадто громіздким [27, с. 83].

У цьому разі в українській мові як аналог використовується слово *краудфандінг*. За допомогою цього прийому можна перевести такі слова, як *outsourcing* – аутсорсинг, *endorsement* – індос-мент, *leverage* – леверадж, *derivative* – дериватів. Описовий (роз'яснювальний) переклад дозволяє передати значення терміна досить точно, але при цьому багатокomпонентне словосполучення ускладнює синтаксичну структуру відповідної пропозиції тексту переказної мови: *listed company* – компанія, акції якої продаються на фондовій біржі; *scrip issue* – випуск безкоштовних акцій для розподілу серед членів компанії; *blue chip* – акція, яка спирається на стійкий курс, або акція компанії, що сплачує високі дивіденди; *acid test* – відношення касової готівки та дебіторської заборгованості до поточних зобов'язань або коефіцієнт термінової / миттєвої / швидкої ліквідності; *due diligence* – комплексна оцінка діяльності, фінансова експертиза, перевірка благонадійності ділового партнера. Аналізуючи словникові статті, можна зустріти випадки використання двох-трьох методів перекладу одночасно. Наприклад: *put option* – опціон пут: право власника облігації пред'явити її до погашення достроково; контракт, що дає покупцеві право продати фінансовий інструмент за обумовленою ціною протягом певного часу. *Call option* – опціон колл: умова контракту, що дає право купити певний товар або цінні папери за заздалегідь встановленою ціною протягом обумовленого терміну.

Цікаво зауважити, що в словниках даються два варіанти: опціон пут і путопціон, опціон колл і колл опціон. Swap – своп: купівля іноземної валюти в обмін на вітчизняну з подальшим викупом. На особливу увагу заслуговує калькування із застосуванням граматичних і лексичних трансформацій (заміна частин мови, лексична заміна). Наведемо такі приклади: direct debit – прямий дебіт; temporary difference – тимчасова різниця; identifiable assets – ідентифіковані активи.

В. Коваленко стверджує, що під час калькування можливе використання граматичних трансформацій: dilutive effect – ефект розводнення (заміна частини мови: ім'я прикмет-ник – на іменник); translation risk – ризик трансляції (заміна частини мови: іменник – на прикметник); valuation allowance – оцінний резерв (заміна частини мови і лексична заміна) тощо. Також можливі і лексичні трансформації, зокрема, експлікація сполучних компонентів або декомпресія одного з терміном-елементом: customer acceptance – прийнятність товару для покупця; termination income benefit – грошовий посібник, що виплачується після закінчення терміну дії договору. Слід зазначити, що багато відповідностей, створених шляхом калькування, поширюються в перекладацькій практиці, а потім починають використовуватися і в неперекладних матеріалах. У результаті відповідні одиниці виходять з розряду безеквівалентних, набуваючи постійної відповідності. У сучасному фінансовому тексті англійською мовою присутня велика кількість скорочень – аббревіатур й усічених слів [27, с. 84].

Абревіатури включають у себе звукобуквену абревіатуру (CEO, CFO, EPS, IPO, M & A, P & L account, L / C) і акроніми (EBIT, EBITDA, FTSE). На цей час скорочення утворюються з особливою легкістю, що призводить до додаткових труднощів в тому, що деякі скорочення мають кілька десятків зареєстрованих значень. Наприклад, скорочення p.p. може мати такі значення: notes payable – векселя до оплати, net proceeds – чиста виручка, nonpayment – несплата, participating – не що, national product – національний

продукт. Однак жоден словник не може дати повний список скорочень, які можуть зустрітися в навчальних матеріалах, тому необхідно знати основні прийоми перекладу скорочень.

1. Необхідно ретельно вивчити контекст, з якого слід спробувати визначити загальне значення скорочення.
2. Провести ретельний аналіз структури скорочення і розшифрувати його компоненти.

Передача скорочень із англійської на українську мовою може здійснюватися такими способами: 1) повне запозичення англійського скорочення в латинських буквах. Цей спосіб зазвичай використовується під час передачі номенклатурних позначень. Наприклад, скорочення GAAP (generally accepted accounting principles – загальноприйняті принципи бухгалтерії) в українській мові може бути передано як ГААРт, скорочення FTSE (Financial Times Stock Exchange – індекс Лондонської фондової біржі) українською мовою передається як Футсі; 2) транскрибування, наприклад, скорочення FOB (Free On Board – франко борт судна – доставка вантажу до борту судна і навантаження), CIF (Cost, Insurance, Freight – вартість, страхівка, доставка) передаються українською мовою як ФОБ і СІФ; 3) Звуко-буквене транскрибування, наприклад, аббревіатура IPO (Initial Public Offering – первинне розміщення акцій компанії для публіки) передається українською мовою як АйПіО. CEO (Chief Executive Officer – головний виконавчий директор) в українській мові звучить як СЕО; 4) переклад повної форми, наприклад, M & A (mergers and acquisitions) перекладається як злиття і поглинання; 5) переклад і транскрибування, наприклад, SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) передається українською мовою як Міжнародна міжбанківська електронна система платежів, СБІФТ; 6) переклад повної форми і створення на його основі українського скорочення, наприклад, IOS (International Organization for Standardization) перекладається українською мовою як Міжнародна організація зі стандартизації і має скорочення ІСО [27, с. 85].

У англійській мові питання перекладу безеквівалентної лексики і абревіатур у процесі вимагає систематичної роботи з відбору вищевказаних лексичних одиниць і їх систематизації.

Важливим і цікавим фактом є твердження В. Коваленко: «Володіння основними прийомами перекладу безеквівалентної лексики і абревіатур дасть можливість не тільки уникнути помилок і неточностей під час перекладу з англійської мови українською, а й розширить уявлення про сучасні реалії країн мови, що вивчається» [27, с. 86].

У різних сферах термін набуває більш ніж одне значення. З лексичної точки зору, використання спеціальних лексичних термінологічних одиниць має можливість позначати найменування одного і того ж поняття. У зв'язку з цим можна говорити про багатозначність, омонімію і синонімію термінів. Із погляду морфології терміни діляться на прості (deal, lease, tax), похідні (liquidity, hypothecation), складні (stockholder, creditworthiness, markdowns), терміни-словосполучення (expiration date), терміни-скорочення (LLC – limited liability company). Залежно від кількості складників їх компонентів, терміни-словосполучення можуть бути двочленні, тричленні та багаточленні.

Термінологія є великим класом спеціальної лексики з великим вмістом інтернаціональних слів. Багато термінів запозичуються з мови в мову або через іншу мову, а також багато з них мають греко-латинське походження. За допомогою терміна можна чітко і коротко передати суть і зміст предмету, що позначається. Для нього характерна співвіднесеність з точно визначеним поняттям і прагнення до однозначності в межах однієї термінології, тому чимала кількість англійських термінів мають постійні лексичні відповідники в українській мові. Наприклад: depositor – вкладник, income – дохід. Існує кілька прийомів перекладу атрибутивних словосполучень: дослівний переклад (калькування), транскрипція, транслітерація, семантичний еквівалент або функціональний аналог, експлікація, поєднання кількох прийомів перекладу, повне копіювання англійського словосполучення.

Дослівний переклад (калькування) полягає «в перекладі частинами слова або словосполучення з подальшим з'єднанням частин».

Часто визначальна частина терміна може передаватися прикметником, також можлива зміна порядку проходження компонентів, а смислові зв'язки можуть передаватися за допомогою прийменників. Наприклад: mortgage tax – іпотечний податок, acquisition price – ціна придбання, income statement – звіт про доходи, retail branch network – мережа роздрібних філій. Транскрипція є «передачею англійського слова українською мовою шляхом відтворення за допомогою українських букв його звукового вигляду (фонемного складу)», а транслітерація – «передача англійського слова українською мовою шляхом відтворення його графічної форми (літерного складу) за допомогою алфавіту української мови». Такі прийоми застосовують під час перекладу назв фірм, корпорацій та інших організацій. Наприклад: «Special Systems Industry» – «Спешел системз індастрі». Якщо в назві організації є загальноживані слова, то вони можуть перекладатися за допомогою транскрипції, транслітерації, калькування або семантичного еквівалента. Наступний спосіб перекладу термінів – семантичний еквівалент або функціональний аналог. Такий прийом передбачає «використання реально існуючих українських слів, які повністю або частково відображають значення англійського терміна». Наприклад, для словосполучення capital productivity в українській мові є термін фондвіддача. Експлікація (описовий переклад) використовується в тому разі, якщо неможливо підібрати еквівалент у мові, якою здійснюється переказ. Цей спосіб полягає в передачі значення слова за допомогою його опису, пояснення. Словосполучення market auction можна перевести за допомогою описового перекладу, як торгівля цінними паперами методом аукціону.

Під час перекладу багатокomпонентних термінів необхідно встановити ключове слово і внутрішні смислові зв'язки. Наприклад, якщо перекладати термін immovable property gains tax, то спочатку перекладемо ключове слово

tax – податок, потім gains – прибуток і поєднання immovable property – нерухоме майно.

Отже, поняття «термін» у різних галузях знання виражає спеціальне професійне значення (наукове, технічне, соціально-культурне та ін.). У лінгвістичному дискурсі термін розглядають як спеціальне слово, котре має свою дефініцію. Під час перекладу термінів важливо враховувати сферу їх застосування, контекст, смислові зв'язки між компонентами в термінах-словосполученнях. Для того, щоб правильно та точно передати значення терміну необхідно звертати на основні правила перекладу: підбір еквівалента, дослівний переклад (калькування), транскрипція, транслітерація, семантичний еквівалент або функціональний аналог, експлікація, поєднання кількох прийомів перекладу, повне копіювання англомовного словосполучення. Аналізуючи праці українських дослідників, дійшли до висновку, переклад економічних та фінансових текстів – один із найбільш скрупульозних та трудомістких перекладів, що вимагає надзвичайної уваги та концентрації. Такий вимогливий процес вимагає акуратності та уваги до деталей.

Перекладач зобов'язаний враховувати чимало аспектів, включаючи вибір правильного еквіваленту слова та застосування його у заданому контексті з використанням еквівалентів однотипного стилістичного реєстру тексту оригіналу, а також відповідної термінології.

1.2. Термін у системі інших видів спеціальної лексики

Романова О. у власному доробку «Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і професіоналізм» дає характеристику спеціальній лексиці.

О. Романова відзначає, що професійну сферу спілкування фахівців обслуговує саме використання спеціальної лексики. У термінознавстві одним

з актуальних питань є виокремлення терміна з-поміж суміжних категорій спеціальної лексики, яку об'єднують в один шар словникового складу мови на тій підставі, що вона різниться від загальноживаних слів спеціалізацією значень, сферою застосування, обмеженою кількістю користувачів.

Згідно зі словником-довідником лінгвістичних термінів, «спеціальна лексика» – це слова чи словосполучення, які називають предмети й поняття, що належать до різних сфер трудової діяльності людини і не є загальноживаними [46, с. 42].

Спеціальна лексика – це слова чи словосполучення, які позначають наукові поняття і є стійкими, відтворюваними елементами в системі спеціального знання, посідаючи в ній певні класифікаційні місця.

О. Гордійчук зауважує, що «спеціальна лексика» – сукупність лексичних одиниць (у першу чергу термінів) спеціальних галузей знання, що створює особливий шар лексики, який найшвидше зазнає свідомого регулювання й упорядкування [11, с. 7].

Загалом, спеціальна лексика мови науки характеризується такими важливими особливостями: 1) вторинним використанням лексичних одиниць, значення яких розвивається на основі їх первісного загального використання; 2) спеціальним утворенням штучних позначень; 3) обмеженістю сфери використання; 4) неможливістю прямого перекладу на інші мови; 5) неможливістю довільних заміन окремих елементів без узгодження з традицією галузі; 6) своєрідним ставленням до таких мовних явищ, як полісемія, антонімія; 7) підвищеним денотативним зв'язком.

Співвіднесеність у галузі наукової мови зі спеціальним (науковим, технічним, виробничим) поняттям чи об'єктом спостерігаємо в номінативних одиницях трьох класів: термінах, професіоналізмах і номенклатурних знаках. Зазначимо, що обсяг і межі класів спеціальної лексики, які виділяються, хисткі й невиразні, оскільки існують і проміжні класи мовних одиниць. Так, терміни – слова або словосполучення, що є носіями спеціальної інформації та інструментом пізнання навколишнього світу, мають певну сферу

використання, значення яких розкривається в дефініції, наприклад, швацькі терміни: кравець, кравецька крейда, лекало, муслін, оксамит, парча, фальц прес.

О. Гордійчук називає основні ознаки, котрі уможлиблюють виділення термінів у складі спеціальної лексики: 1) специфічність використання (кожний термін належить до спеціальної галузі знань); 2) функція називання поняття; 3) дефінітивність (наявність наукової дефініції); 4) точність значення (яка встановлюється дефініцією); 5) контекстуальна стійкість (значення терміна є зрозумілим без контексту і мало залежить від контексту); 6) стилістична нейтральність; 7) езотеричність (точне значення терміна відоме тільки спеціалістам); 8) конвенційність (цілеспрямований характер появи); 9) номінативний характер (термін – це зазвичай іменник або словосполучення на основі іменника); 10) відтворюваність у мовленні (яка є важливою для словосполучень) [11, с. 7].

О. Гордійчук на тому, що перекладач має розрізняти терміни від прототермінів, передтермінів, терміноідів, псевдотермінів, професіоналізмів.

За визначенням О. Гордійчук, прототерміни – це спеціальні лексеми, які виникли й використовувалися перед виникненням наук, і тому називають не поняття (які виникають з появою наук), а спеціальні уявлення. Прототерміни збереглися у ремісничій і побутовій лексиці, яка дійшла до нас, оскільки з того часу багато спеціальних уявлень увійшло до загального вжитку [11, с. 8].

Із появою наукових дисциплін, у яких такі уявлення теоретично осмислюються й перетворюються на системи наукових понять, частина прототермінів, що стійко закріпилась у спеціальному мовленні, залучається до наукової термінології, а решта існує або у формі лексичних одиниць предметних галузей, в яких немає науково-теоретичної основи, або функціонує у формі так званих народних термінологій, які використовують паралельно з науковими термінами, проте без зв'язку з поняттєвою системою. багато базових термінів старих термінологій колись були

прототермінами й зберегли свої риси – використання для мотивації випадкових, поверхових ознак або відсутність (втрата) мотивування. Наприклад: корсаж, манекен, шовковий, шпилька, зигзагоподібна строчка.

О. Романова подає визначення передтермінам. За формулюванням дослідниці: «Передтерміни – це спеціальні лексеми, які використовують для найменування новосформованих понять, проте вони поки що не відповідають основним вимогам, що висувають до термінів, наприклад: ковбойка, труби.

Передтермінами зазвичай кваліфікують: а) описові звороти – багатослівні номінативні словосполучення, які використовують для називання понять і точного опису їх сутності, але вони не відповідають вимозі стислості, наприклад: кишень з підрізаним бочком по лінії талії, манжета на застібці з пришивним відворотом, прямий подвійний манжет із суцільнокроєним відворотом; б) сурядні словосполучення, наприклад: гудзик і тримач, плоский шов, сім пілок, текстильна і трикотажна промисловість, тонкий і вовняний; в) сполучення, які мають дієприкметникові звороти, наприклад: кишень, приметана зверху, комір, відстрочений навскіс, рукав, підшитий ззовні» [46, с. 44].

Передтерміни застосовують як терміни для найменування нових понять, для яких не вдається відразу віднайти відповідні терміни. Від термінів передтерміни відрізняються тимчасовим характером, нестійкістю форми, невиконанням вимог стислості й загальноприйнятості, часто й відсутністю нейтральності. Здебільшого з часом передтерміни витісняються термінами.

Терміноїди також відіграють важливу роль у термінології. Терміноїди – спеціальні слова, що називають так звані натуральні поняття, тобто ті, що недостатньо сформовані, їх неоднозначно розуміють, і вони не мають чітких меж і дефініцій. Тому терміноїди не мають таких термінологічних властивостей, як точність значення, контекстуальна незалежність й усталений характер, хоча й іменують поняття. Наприклад: вельветка, ватянка, дощовик, купальник.

Псевдотерміни – спеціальні лексеми, які називають гіпотетичні, хибні поняття, що не відповідають дійсності, наприклад: ковшарик – капелюшок із козирком.

Професіоналізми – це напівофіційні стилістично марковані мовні одиниці (слова або словосполучення), уживані у професійному мовленні вузьким колом фахівців на позначення відомого поняття, наприклад: інструменталка – інструментальний цех, роба – робочий одяг, циганська голка – велика голка, утюжниця – прасувальниця, швейка – швацький цех, шпулька – шпульний ковпачок.

Професіоналізми є неофіційними синонімами до термінів, вони досить різноманітні щодо семантичних характеристик, виникають стихійно на власній мовній основі [46, с. 45–46].

Галузеві ж терміни переважно творяться свідомо, часто з використанням чужомовних слів і словотворчих засобів.

Українські дослідники Т. Кияк, З. Куделько розмежовують на спільні та відмінні риси термінів і професіоналізмів. Дослідники Т. Кияк, З. Куделько називають спільною рисою дві мовні одиниці, що вживаються в професійній сфері людської діяльності.

О. Романова проаналізувавши праці українських вчених, подає перелік відмінностей між термінами та професіоналізмами: 1) професіоналізми – це локальні скорочені й спрощені назви, які дублюють терміни, вони вторинні за утворенням щодо термінів, які не можуть мати вузького локального характеру; 2) терміни є унормованими лексичними одиницями, а професіоналізми – напівофіційними; 3) терміни функціонують в усному та в писемному спілкуванні фахівців певної галузі, професіоналізми вживають у розмовному мовленні; 4) професіоналізмам властиві конотації (експресивне забарвлення); термін не повинен мати емоційно-експресивного забарвлення; 5) терміни функціонують в усіх галузях наукової та виробничої діяльності людини, професіоналізми найчастіше трапляються в окремих професіях, ремеслах, промислах (наприклад, у спеціальній мові філософії немає

професіоналізмів); б) терміни можуть утворюватися засобами національної та чужих мов, професіоналізми – на ґрунті національної мови, лише в окремих одиницях трапляються іншомовні елементи; 7) системність – найважливіша ознака термінології, системні зв'язки між професіоналізмами слабші, бо вони називають окремі предмети і видові поняття. Звідси розуміємо, що терміни – це переважно абстрактні поняття, професіоналізми – конкретні, тому що детально диференціюють предмети, дії, якості, які безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії [47, с. 55].

Проблема співвідношення термінологічної, загальноновживаної, спеціальної лексики постійно привертає увагу дослідників. Л. Симоненко знаходить різницю між загальноновживаною і спеціальною лексикою.

Різниця базується на використанні спільних словотвірних моделях. Саме тому межа між загальноновживаною та спеціальною лексикою є досить умовною.

В. Перерва дотримується думки, що термін, де б він не вживався, завжди залишається терміном – мовним знаком, який інформує про певний об'єкт дійсності доти, поки є цей об'єкт, він завжди готовий виконувати свою основну функцію – збереження й передавання інформації. Думка В. Перерви видається слушною, оскільки слова-терміни, ужиті в переносному чи образному значеннях, зберігають зв'язок зі спеціальною галуззю знань і співвіднесеність з об'єктом дійсності.

На збереження зв'язку між терміном і загальноновживаним словом указує й те, що значна частина термінів є продуктом семантичної деривації в межах готового мовного матеріалу. Базою нової номінації в спеціальних термінологіях слугує загальна мова, а опорним компонентом – її змістовий бік, склад сем.

За критерієм сучасності в загальномовній тлумачній лексикографії потрібно кодифікувати не лише актуальні терміни, що функціонували давно, а й деякі неологізми, що з'являються в термінологічному просторі. Неологізми в словнику потрібні для унаочнення сучасних змін у мові,

пов'язаних зі змінами в структурі суспільства, у матеріальній та духовній його культурі. Уводячи термін до словника, варто враховувати також його місце в загальнолітературній мові. С. Головащук вважає, що великий загальнономовний словник має відбити термінологічну (професійну) лексику з огляду на її суспільну роль і значення як засобу спілкування. У визначенні терміна на перший план виходить співвідношення терміна і поняття, оскільки будь-яка наука є чіткою системою взаємопов'язаних між собою понять, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення суттєвих (основних) ознак.

Поняття нерозривно пов'язане з матеріальною мовною оболонкою – словом. Однією з основних ознак терміна є належність його до лексичної системи мови, він має дві властивості: з одного боку, він лексис, тому що виконує номінативну функцію, з другого, – логос, що забезпечує зв'язок слова-терміна і поняття. Зважаючи на те, що термінологія є певною системою назв понять про предмети, якості, процеси, набір термінованих понять значно ширший, ніж семантичні можливості іменника, тому для відбиття цих понять у мові залучають й інші граматичні одиниці: прикметники, дієслова, рідше – прислівники. До реєстру словників вводять, зокрема, прикметники, що мають самостійне значення, називаючи конкретні поняття, у цій же словниковій статті за наявності подають субстантивовані прикметники, напр.: прямокрилий, а, е. 1. Який має прямі крила. 2. у знач. ім. прямокрилі, лих, мн.

За структурою терміни поділяють на терміни-однослови і терміни-словосполучення. На сучасному етапі значно активізувалося творення термінів-словосполучень, що зумовлено складністю наукових понять, тенденцією до створення точних, умотивованих термінів, які об'єктивно вказують на системні поняттєві зв'язки, напр.: дивіденд, -у, фін. Прибуток, отримуваний щорічно акціонерами пропорційно вкладеному капіталу.

Термінологічна лексика має розгалужену класифікаційну структуру в різних аспектах: семантичному, стилістичному, словотвірному та ін., що передбачає важливість її семантичної характеристики.

У тлумаченні термінів у загальномовних словниках постають певні труднощі, пов'язані з належністю терміна до системи спеціального призначення. Тлумачення в словнику – це не лише перерахування основних ознак позначуваного предмета, але й визначення меж уживаного слова.

Слід брати до уваги те, що витлумачуючи терміни в загальномовних словниках, потрібно уникати енциклопедичних тлумачень, оскільки об'єктом опису в енциклопедичних словниках є наукове поняття(план змісту), у філологічних словниках – мовне значення [10, с. 112].

У енциклопедичних словниках наявні два аспекти: один із них(власне визначення) сформований під контролем системи термінів, інший(пізнавальний) – на основі елементів енциклопедичного знання. Вихідним для опису в тлумачних словниках є слово(план вираження, зокрема й термін), яке матеріалізує в загальному вживанні певний змістовий комплекс(позначуване) як елемент структури мовної семантики.

У лінгвістичному науковому дискурсі зазначають, що істотних відмінностей у тлумаченні термінів і не термінів не повинно бути, тому що терміни вводять до реєстру загальномовного словника як слова, освоєні літературною мовою, майже кожне слово загальної мови потенційно та реально може бути терміном у певній терміносистемі і загальномовним. Напр.: чашка, и, ж. 1. Невелика посудина...У науковій літературі терміни репрезентують інформацію про наукові поняття в певній галузі, переходячи до загальномовного вжитку, вони передають найзагальніші елементи знання про основні об'єкти, явища, процеси тощо окремих сфер діяльності.

У англомовній фінансовій термінології всі одиниці упорядковані і систематизовані. Кожна одиниця аналізованого термінологічного шару має своє місце в системі. Звідси, трактуємо, що більшість термінологічних одиниць є спеціалізованими та відрізняються від інших одиниць відтінками значення. Наприклад, терміни «profit» (прибуток) і «revenue» (дохід), не збігаються за своєю семантикою і мають різну структуру написання.

Будь-яка підсистема мови відображає екстралінгвістичні зміни. Англійська фінансова термінологія в цьому сенсі відрізняється відносною стабільністю, що пояснюється стабільністю самої економічної системи англійських країн, відсутністю в ній радикальних перетворень, які зачіпали б суспільний лад. Поява нових фінансових реалій, як правило, не робить глобального впливу на існування базових понять економіки, оскільки основні явища, що склалися історично (ринок, банки, біржі) продовжують своє існування; відповідно, зберігаються і терміни, що їх виражають.

Крім появи нових слів відбувається і зникнення слів застарілих, їх перехід в пасивний словник, наприклад, «gold standard», золотий стандарт в США. В цьому випадку застаріле слово або вираз може використовуватися і в якості екзотизму для позначення реалій, що існують в інших країнах.

Економічна термінологія являє собою терміносистему, яка постійно поповнюється, і морфологічні способи утворення нових термінів мають традиційно велике значення в словотворенні [29, с. 95].

У продуктивності творення загальноновживаної лексики сучасної англійської мови часто відіграють суфікси. Суфікс ставиться після кореня і змінює належність слова до тієї чи іншої частини мови. Похідні іменники утворюються шляхом додавання суфікса до дієслів, прикметником й іншим іменником. Найбільш вживаними є наступні суфікси: «-er», «-or», «-ant», «-ent», «-ion», «-ment», «-ture», «-age», «-ence», «-ance», «-ing», «-ism», «-ity», «-ness», «-ency», «-ship», «-ist», «-ian» та інші. Наприклад: (assessment, investment, encashment, expenditure, volatility). Похідні прикметники утворюються шляхом додавання суфікса до дієслів, іменників й іншим прикметником. Найбільш вживаними тут є такі суфікси: «-ive», «-able», «-ible», «-ent», «-ant», «-ish», «-y», «-al», «-ical», «-ful», «-less», та інші.

Таким чином, англійська економічна терміносистема є однією з розвинутих та упорядкованих сучасних систем термінів, яка постійно зазнає змін і поповнюється новими термінологічними одиницями. Проблема вивчення її специфіки є особливо актуальною на сьогодні. На спосіб

творення термінів, а особливо спеціалізованих, важливу роль відіграють підсистеми лінгвістики, котрі є одними з найважливіших чинників структури термінології. Для виявлення та розмежування термінів необхідно враховувати їхні особливості побудови, щоб можливо було виокремити їх серед інших схожих лексичних одиниць, а це професіоналізми, терміноїди, передтерміни, прототерміни та ін.

1.3. Економічні терміни як складник лінгвістичної термінології

Дослідники С. Панчишин, І. Грибовська в статті «Про вітчизняну терміносистему фундаментальної економічної науки» звертають увагу на важливість наукової економічної термінології. За словами С. Панчишин, І. Грибовської: «Наукова економічна термінологія – важливий засіб відображення наукового знання, а отже, складник фундаментальної економічної науки, яка є сукупністю наукових знань про стійкі, повторювані зв'язки, що простежуються у господарській практиці та поведінці економічних суб'єктів» [42, с. 99].

О. Селіванова схиляється до тверджень вище наведених дослідників: «Важливими ознаками економічного терміна – слова чи словосполучення, яке застосовують для позначення певного економічного процесу або явища у господарській практиці як складника терміносистеми – є його походження, особливий спосіб творення, чіткі семантичні межі та його системні зв'язки із іншими елементами терміносистеми» [48, с. 96].

У перекладознавстві економічну терміносистему фундаментальної економічної науки не можна розглядати як просту сукупність спеціальних термінів і понять, котрі застосовують у професійній та науковій комунікації. Це цілісна система загальноекономічних структурованих термінів, якими оперують для позначення процесів, явищ, теоретичних залежностей,

закономірностей, які притаманні господарським системам, фізичній і монетарній економіці та поведінці економічних суб'єктів.

Терміносистема економічного знання упродовж останніх десятиліть стала об'єктом пильної уваги мовознавців і філологів. Така увага пояснюється відносною новизною, стрімким розвитком нових наукових дисциплін (макроекономіки, мікроекономіки, маркетингу, менеджменту, фінансів тощо); практичною необхідністю вивчення їх терміносистем. Наукові публікації мовознавців присвячені філологічним проблемам формування термінології валютного ринку, біржової і банківської діяльності, маркетингу та менеджменту.

Наукові дослідження терміносистем виконують важливі функції, що забезпечують професійну комунікацію, пізнавальний пошук, адаптивну функцію, які відбуваються в економічному житті.

Фундаментальна економічна наука як галузь економічного знання привертає увагу значної більшості пересічних громадян і стала об'єктом суспільної свідомості. Такий розвиток подій зумовлений дедалі більшим інтересом до економіки як професіоналів, так і нефаківців. Економічні процеси, явища, проблеми розглядають не тільки у фахових наукових публікаціях, але й обговорюють на наукових конференціях, у засобах масової інформації, професійній та приватній сферах.

Так економічна термінологія проникає у загальнолітературну мову та мову для повсякденного спілкування. З одного боку, це сприяє популяризації економічної лексики, підвищенню рівня економічної грамотності широких верств населення, визначає модель поведінки пересічного економічного суб'єкта. Проникнення наукових термінів у повсякденну лексику може супроводжуватися процесами детермінологізації, коли економічні терміни втрачають свою наукову чіткість, точність і системність. Іншим проявом детермінологізації економічних понять є перенесення значення терміна на нову одиницю побутового словника створення нового загальноновживаного значення терміна.

Загальнолітературна мова живить наукову терміносистему економіки, уможливує запровадження нових термінів, які формуються за рахунок лексичних одиниць загальнолітературної мови.

I. Грибовська зазначає, що однією із найважливіших умов формування терміносистеми науки є чітка стандартизація її понять, категорій, бо її відсутність може негативно позначитись як на розвитку самої науки, надійності та об'єктивності результатів її дослідження, так і ускладнити процес проникнення теоретичних знань у практичну діяльність. Стандартизація термінів економічної науки означає прийняття єдиного значення, змісту для кожного терміна, встановлення точних дефініцій, однозначної відповідності вітчизняних та іноземних термінів. У визначенні Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), термін визначається як мовне, вербальне позначення загального поняття в окремому тематичному полі. Ретельна стандартизація термінології фундаментальної економічної науки на національному рівні є запорукою її гармонізації на наднаціональному рівні [42, с. 100].

Гармонізація національних терміносистем фундаментальної економічної науки на міжнародному рівні забезпечує зіставність їх термінологій.

Стандартизація національних термінологічних систем та їх гармонізація на наднаціональному рівні аж ніяк не обмежує об'єктивні, закономірні процеси її диверсифікації. Поступальний розвиток економічної науки, поява нових оригінальних методологічних підходів до її пізнання, індукують постійне оновлення та розширення термінологічної бази.

Усталена економічна система зменшує ступінь невизначеності економічних суб'єктів при ухваленні рішень, визначає, захищає права власності, забезпечує виконання договірних зобов'язань і дотримання законодавства, здійснює ефективне регулювання ринків, забезпечує макроекономічну стабілізацію, узгоджує економічні, соціальні інтереси різних економічних суб'єктів і соціальних груп.

Щодо неусталеності, то вона притаманна лише перехідним економічним системам, для яких характерною є низька ефективність механізмів їх функціонування, що забезпечують стабілізаційний потенціал системи, здатний подолати несприятливі впливи зовнішнього та внутрішнього середовища.

С. Панчишин, І. Грибовська описують причину низької ефективності функціонування цих механізмів. Низкою цих причин є низька обставин, головною серед яких є інституційна невпорядкованість або неусталеність – часті зміни законодавства, пріоритетів економічної політики, високий рівень монополізації усіх стратегічних, ключових сфер економічного життя, відсутність належних інституційних умов безпечного ведення бізнесу та розвитку середнього і малого підприємництва, відсутність дієвих правових механізмів протидії позазаконного відчуження власності (рейдерство), зрощення бізнесу та влади, корупція, низька ефективність судової системи, невиконання судових рішень, несправедливе судочинство, недієвість окремих інститутів, що стримує економічний і соціальний розвиток, що не сприяє ухваленню раціональних рішень економічними суб'єктами тощо [42, с. 100].

В. Товстенко в своєму доробку «Адаптація іншомовних економічних термінів у сучасній українській літературній мові» аналізує сучасну економічну терміносистему не тільки як складника лінгвістичної термінології, а ще й наукової картини світу, основними джерелами якої є формування, поповнення, проблеми унормування, кодифікація, стандартизація інтерпретованого поняття «термін», «економічний термін», котрі відіграють важливу роль у термінотворенні [57, с. 117].

Розширення міжнародних контактів призводить до збільшення запозичених термінів в економічній сфері. У зв'язку з цим виникають поняття «міжнародна термінологія», «міжнародний термін», які використовуються в усталеному значенні, принаймні в трьох мовах, що не є близькоспорідненими: монополія, акція, дивіденд, пролонгація, банк тощо.

У мовних паралелях європейських мов існує тенденція до розширення інтернаціональності, яка полягає в тому, що новітні запозичення не завжди підпорядковані фонетичним законам, орфографічним правилам мовотримувачів: паблік рилейшнз, бойент, неттинг, уош, алонж тощо.

У будь-якій мові існують проблеми засвоєння та передавання іншомовних елементів, тому залежно від графічного оформлення їх поділяють на: 1) іншомовні терміни, що повністю підпорядковуються правилам національної орфографії; 2) іншомовні терміни, що частково підпорядковуються правилам національної орфографії; 3) іншомовні терміни, що не підпорядкувалися правилам національної орфографії та повністю зберегли своє оригінальне написання.

Графічне оформлення запозичень й інтернаціональних елементів підпорядковане певним правописним традиціям відповідної мови. Якщо мова таких традицій не має, у такому разі ці традиції формуються поступово, під час засвоєння цією мовою іншомовних елементів. У зв'язку з цим виникло поняття «міжмовної інтерференції».

Міжмовна інтерференція (від лат. *inter* – між і *ferens* – той, що несе, приносить) – взаємодія мовних систем за двомовності, яка виникає при мовних контактах або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Існує фонетична, граматична й лексична інтерференції.

Серед типів лексичної інтерференції виділяють: 1) власне лексичні запозичення, тобто слова іншої мови (з можливою адаптацією на рівні фонетики та морфології в мові-реципієнті); 2) кальки; 3) зміни вживаності лексичних одиниць однієї мови за зразком іншої – з двома протилежними процесами: з одного боку, активізація лексичної одиниці, з другого – скорочення її вживання, часом аж до повного витіснення з ужитку. Формально всі запозичені терміни можна поділити на дві великі групи: 1) терміни з повним структурним збігом: маркетинг – англ. *marketing*, лізинг – англ. *leasing*, каса – нім. *die Kasse*; 2) терміни з частковою заміною

компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта (рентабельність – нім. die Rentabilitat) [57, с. 118].

У кінці XIX – на початку XX ст. в економічній термінології переважали словотвірні кальки з німецької мови (Selbstkosten – собівартість, Kostenanschlag – кошторис), у сучасній превалюють кальки, основним джерелом яких є англійська мова (причому переважно в її американському варіанті): shadow economy, shadow business, shadow cabinet, shadow capital –

тіньова економіка, тіньовий бізнес, тіньовий кабінет, тіньовий капітал. Деякі мовознавці навіть вживають термін «мовна інтервенція».

«Адаптація іншомовних економічних термінів у сучасній українській літературній мові» В. Товстенко також охарактеризовані англomовні фінансово-економічні терміни, які поділяються на такі тематичні (семантичні) групи: 1) сфера діяльності (маркетинг, менеджмент); 2) суб'єкти діяльності (ремітер, індосант); 3) предмет діяльності (опціон); 4) засоби й методи діяльності (блокейдж, дисклоуз); 5) процеси діяльності (контролінг, лістинг); 6) умови діяльності (лізгольд, оверсайд-делівері); 7) етапи й ситуації в процесі діяльності (гап, стейджинг); 8) назви біржових операцій і фінансових угод (араунд, виримент); 9) величини, індекси, виміри, показники (авераж, айбор); 10) найменування документації (аутерн-рипорт) [57, с. 119].

Отже, економічна термінологія в лінгвістичному дискурсі передусім є продуктом історичного розвитку суспільства, а шляхи її формування є достатньо традиційними. Характерною тенденцією є кількісне зростання термінів-інтернаціоналізмів, що покращує взаєморозуміння галузевих фахівців, знижує ймовірність комунікативних перешкод на шляху обміну інформацією та технологіями. На національних і інтернаціональних рівнях творення терміносистеми, необхідним і актуальним процесом є стандартизація.

1.4. Особливості перекладу термінологічної лексики

Досягнення у термінології економічної галузі останніх років зумовлюють як можливість, так і необхідність вивчення закономірностей функціонування термінологічної лексики, її систематизації й узагальнення. За словами Ю. Гунченко: «Сучасна англійська економічна термінологія характеризується багатогалузевістю, оскільки охоплює термінолексику різних сфер економічної діяльності». Серед словотворчих процесів, що відбуваються в сучасній англійській економічній терміносистемі, важливе місце належить словоскладанню [13, с. 49].

Сучасне мовознавство головним чином зорієнтоване на дослідження комунікативних і когнітивних засад мовленнєвої діяльності, на вивчення функціональної сторони семіотичних одиниць, на дослідження фактів мови та їх реалізації в мовленні, що передбачає розгляд термінологічної лексики під кутом зору науково-практичної та професійної діяльності людини, однієї з форм реалізації якої є текст.

Прогрес економічної галузі розширює понятійний апарат, яким вона користується, що викликає підвищення інтересу лінгвістів до термінології. Сучасна англійська економічна термінологія характеризується різносторонністю галузей, оскільки охоплює термінолексику різних сфер економічної діяльності. До її складу входить термінологія ринкових взаємин, маркетингу, торгівлі, біржової діяльності, господарської діяльності, венчурних підприємств, фінансів, банківської справи, міжнародної економіки та міжнародних економічних взаємин, бухгалтерської справи, фінансово-економічну, кредитно-банківську, господарську термінології та ін. Докладно визначені межі термінології забезпечують оптимальне функціонування фахової мови, під якою розуміють сукупність усіх мовних засобів, уживаних в обмеженій професійною ділянкою сфери комунікації для забезпечення взаєморозуміння між людьми, які працюють у цій галузі.

Значну групу такого типу в економічних терміносполуках формують прикметники на позначення кольору. Практично всі кольори в системах спеціальної лексики мають переносне значення. Частина таких значень – це результат впливу іншомовних одиниць. Так, сполучення чорний ринок є калькою нім. Schwarzmarkt, сірі дилери – калька англ. grey dilers, сірий ринок – англ. grey market (сполучення з прикметником сірий функціонують на позначення напівлегальних осіб, операцій та структур в економіці), зелені у знач. «долари» – англ. greens. У сучасному термінознавстві розглядають різні принципи, аспекти та способи термінологічної номінації. Особлива увага приділяється препозитивному, соціально-комунікативному характеру терміна. У термінологічній номінації можна виділити когнітивний, психолінгвістичний, лінгвопрагматичний аспекти, де по-новому кваліфікується роль метафори в аспекті мислення. Основний висновок сучасної науки – без метафори немає творчого мислення. У прагматичному аспекті чітко простежується регулятивна функція терміна – інформаційна установка на конкретну дію. Щодо адаптації терміноодиниць, то існує декілька основних підходів, серед яких потрібно розрізняти: транслітерацію, трансфонацію та транспозицію.

Транслітерація (від лат. trans через і lit(t)era – літера) – літерне передавання слів і текстів, записаних за допомогою однієї графічної системи, засобами іншої графічної системи. Наприклад, карт-бланш (фр. carte blanche) – 1) чистий бланк, підписаний особою, яка надає можливість іншій особі заповнити цей бланк текстом; 2) необмежені повноваження; де-юре (лат. de jure) – юридично, по праву, формально.

Кальки – найбільша група термінів-запозичень, напр.: довгостроковий кредит (англ. long-term credit), короткостроковий кредит (англ. short-term credit). Потрібно зважити на те, що ненормативним є користування абсолютними кальками й використання псевдотермінів англійською транслітерацією, пор.: cash flow (кеш-фло) – український нормативний варіант грошові потоки. Сучасні фахівці намагаються залучати одиниці

питомого українського термінологічного фонду, знаходячи відповідники іншомовним термінам галузі: квазігроші – регіональні гроші, сертифікат депозитний – ощадний, ремітент – перший векселетримач, перевірка камеральна – попередня, індосамент – передавальний (передатний) напис, неустойка – безпека, недоїмка – недоплата, надбавка – надвишок, дорогоцінне каміння – коштовне каміння тощо.

Надмірне вживання іншомовних слів робить мову малозрозумілою, руйнує її систему, розхитує усталені закони, тому важливим чинником є вивчення і правильне застосування норм особливостей перекладу.

Загалом запозичення в термінології – це природне явище, об'єктивний і неминучий фактор її формування, однак доцільним воно може бути лишень за умови відповідності комунікативним потребам суспільства й збереження національної специфіки терміносистеми.

Трансфонація – це звукове передавання слів, наприклад: лізинг (англ. leasing), франко (італ. franco), моніторинг (англ. monitoring) та ін.

Транспозиція (середньолат. *transpositio* – перестановка, від лат. *transponere* – переставляти) – використання однієї мовної форми у функції іншої: вальвація, інкасо, реінвестування тощо. Повного граматичного переосмислення зазнають деякі терміни-запозичення на українському мовному ґрунті внаслідок явища субстантивації, тобто слова, які належали в мові-джерелі до різних частин мови, в українській мові стають іменниками [13, с. 50].

У процесі становлення англійської економічної термінології сформувався значний масив складних іменників – економічних термінів, утворених шляхом поєднання запозичених та автохтонних твірних основ слів. Серед потенційних труднощів, що виникають під час аналізу складних слів і які внеможливають формування вичерпної класифікації словоскладень, називають різноманітність типів складних слів, різноманітність частин мови, що беруть участь у словоскладанні, широке варіювання семантичних відносин між однаковими компонентами похідних.

Композитні терміни – іменники – щодо частиномовної належності основ, що входять до їх складу, типу, продуктивності словотворчих моделей, за якими відбувається утворення термінологічних композит, внутрішньої валентності, структури, семантики, особливостей формування лексичного значення композит, частотності їх безпосередніх складників.

Виявлення основних словотвірних моделей (надалі СМ) за якими утворюються складні іменники-економічні терміни, уможливило застосування методу словотворчого аналізу, безпосередньо за складниками, якого є невід’ємна частина аналізу лексики у сучасній англійській мові (як у загальноживаному, так і в термінологічному її аспектах), оскільки дає змогу не тільки встановити словотвірні моделі, за якими утворені й утворюються похідні слова, але й надає можливість дослідити внутрішню валентність продуктивності. Результати дослідження Ю. Гунченко показують, що складні іменники-економічні терміни можуть формуватись за 22 словотвірними моделями.

Для здійснення перекладу економічних термінів, важливим є впорядкування, систематизація, зручність опису досліджуваного лексичного матеріалу за якими вони утворені, а також об’єднані зазначеними СМ у групи залежно від частини мови, до якої належить перший БС (безпосередній складник-основа) складного іменника-економічного терміна.

Твірні основи (далі – ТО) як перших БС (безпосередньо складники) виявляють внутрішню валентність щодо ТО – других БС, виражених різними частинами мови. Так, композитні терміни утворюються за різними СМ. Складні іменники-економічні терміни можна згрупувати за ТО – першому БС у групи, при цьому порядок описання груп відбувається з урахуванням кількісного чинника (від найбільш чисельного і, відповідно, найбільш продуктивного, до найменш численного, тобто найменш продуктивного):

- 1) Складні іменники-економічні терміни, що мають своїм першим БС ТО кореневий іменник. Установлено, що ТО корневих іменників як перших БС під час утворення складних іменників-економічних термінів

виявляють найбільшу валентність щодо: а) ТО кореневих іменників як других БС (CM SN=SN+SN), наприклад: *balance//sheet* (баланс, балансовий звіт); б) ТО віддієслівних кореневих іменників як другого БС (CM SN=SN+SN(SV_{suf.})), наприклад: *deposit//tak/er* (депозитарий); виявляють незначну валентність щодо ТО кореневих прикметників як других БС (SN=SN+S_{adj.}), наприклад: *fee//simple* (1.безумовне право власності), ТО прийменників як других БС (CM SN=SN+Prep.+ SN), наприклад: *stock//in//trade* (товарний запас).

2) Складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО віддієслівного суфіксального іменника. ТО віддієслівних суфіксальних іменників як перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: а) ТО кореневих прислівників (CM SN=SN(SV_{suf.})+S_{adv.}), наприклад: *close//ing//out* (угода, що закриває «довгу» чи «коротку» позицію); 2) ТО кореневих іменників (CM SN=SN(SV_{suf.})+SN), наприклад: *bring//ing//loan* (короткострокова позика для здійснення купівлі до одержання коштів з іншого джерела); виявляють незначну валентність щодо ТО прийменників як других БС (CM SN=SN(SV_{suf.})+Prep.), наприклад: *break//ing//in* (пуск в експлуатацію), ТО віддієслівних суфіксальних іменників у якості других БС (CM SN=SN(SV_{suf.})+SN(SV_{suf.})), наприклад: *deal//er//import/er* (торговець-імпортер).

3) Складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО кореневих дієслів. Установлено, що ТО кореневих дієслів як перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: а) ТО кореневих прислівників як других БС (CM SN=SV+S_{adv.}), наприклад: *close//out* (розпродаж щодо закриття підприємства); б) ТО кореневих іменників як других БС (CM SN=SV+SN), наприклад: *pay//roll* (платіжна відомість); виявляють незначну валентність щодо ТО кореневих дієслів як других БС (CM SN=SV+SV), наприклад: *stop//-*

go (економічна політика, що характеризується чергуванням обмежень і стимулювань ділової активності).

4) Складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО кореневого прикметника. Виявлено, що ТО кореневих прикметників у якості перших БС складних іменників-е-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо ТО кореневих іменників (CM SN=Sadj+SN), наприклад: good//will (грошова оцінка нематеріального капіталу), та меншу валентність щодо ТО віддієслівних суфіксальних іменників (CM SN=Sadj+SN(SVsuf.)), наприклад: cross//-licens/ing (перехресне ліцензування).

5) Складні іменники-економічні терміни, що мають першим своїм БС ТО кореневого прислівника. У процесі дослідження встановлено, що ТО кореневих прислівників як перших БС складних іменників-економічних термінів виявляють найбільшу валентність щодо: а) ТО кореневих іменників (CM SN=Sadv+SN), наприклад: down//turn (спад ділової активності, зниження кон'юнктури); б) ТО віддієслівних суфіксальних іменників (CM SN=Sadv+SN(SVsuf.)), наприклад: on//-sell/ing (перепродаж); виявляють меншу валентність на ТО корене-вих дієслів (CM SN=Sadv+SV), наприклад: off//-cover (відмова у страховому покритті ризику по експортному кредиту) та на ТО кореневих прислівників (CM SN=Sadv+Sadv), наприклад: forward//forward (одночасна купівля і продаж однієї валюти на різні терміни).

6) Багатокомпонентні складні іменники – економічні терміни, наприклад: give//-and//-take (взаємні поступки), mark//-to//-market (переоцінка активів чи термінових біржових позицій на основі сучасних ринкових цін). Останнім часом у сучасній англійській економічній терміносистемі посилюється тенденція до багатокомпонентних утворень. Основою для їх формування можуть бути синтаксичні одиниці – словосполучення і речення. У результаті злиття синтаксичних конструкцій у єдину лексему утворюються так звані складні слова синтаксичного типу.

7) Складнопохідні іменники-економічні терміни, наприклад, to back//date (датовати заднім числом) → back/date//ing (про-ведення

(датування) чого-небудь заднім числом); to earmark (призначати, асигнувати, резервувати (засоби)) → earmarking (асигнування для певних цілей). Важливою особливістю складних слів у цілому, а також складних іменників-економічних термінів зокрема, є їх здатність до участі у подальшому словотворенні. Подальше словотворення може означати перетворення складних слів на прості слова, які можуть слугувати базою для подальших інновацій, чи утворення на основі складних слів складнопохідних слів.

CM для утворення складних іменників-економічних термінів у сучасній англійській економічній лексиці є: 1) CM SN=SN+SN – виявлено 232 композитні терміни, утворені за цією CM, що становить 35% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів; 2) CM SN=SV+Sadv – виявлено 124 композитних термінів, утворених за цією CM, що становить 17,4% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів; 3) CM SN=SN+SN(SVsuf.) – виявлено 103 композитні терміни, утворені за цією CM, що становить 15% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів; 4) CM SN=Sadj.+SN – виявлено 50 композитних термінів, утворених за цією CM, що становить 7% від загальної кількості досліджених складних іменників-економічних термінів [14, с. 120].

Отже, словотвірний потенціал лексичних моделей в перекладі англійської економічної термінології є значним чинником.

Термінологічна модернізація та стандартизація є потенційними особливостями процесу перекладу. За допомогою їхнього застосування відбувається унормування терміносистеми фундаментальної економічної науки задля забезпечення її відповідності ключовим функціональним, методологічним властивостям, де водночас здійснюється узгодження з термінологічними стандартами світової економічної науки.

У першому розділі магістерської роботи проаналізовано зміст поняття «термін» як об'єкта лінгвістичного дискурсу. Визначено підходи та історію

дослідження похідного поняття «термін». Охарактеризовано основні аспекти перекладу загальноживаних і спеціальних термінів із англійської мови на українську й навпаки. Досліджено переклад спеціальної лексики в галузі економіки. Прослідковано головні труднощі перекладу термінів зафіксованих у термінологічному словнику. Так, специфіка науково-технічного перекладу зводиться до специфіки передачі мовних і стилістичних особливостей, які притаманні тим чи іншим жанрам науково-технічної літератури. Більшість лінгвістів характеризують цей вид перекладу як особливий вид діяльності, який визначається в першу чергу своїми функціональними, а не стилістичними чи жанровими особливостями.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

2.1. Синтетичні й аналітичні терміни

У лінгвістиці налічується три способи вираження граматичних значень: синтетичний, аналітичний, аналітично-синтетичний.

У синтетичному способі, граматичні значення виражаються в єдності з лексичним значенням у межах того самого слова афіксальними засобами, наприклад, в іменнику визначається рід, число, відмінок, котрий виражається з флексією. Крім афіксів, граматичні значення проявляються тим самим словом, але чергуванням звуків і перенесенням наголосу. Граматична форма, утворена синтетичним способом, називається синтетичною.

Аналітичний спосіб граматичних значень виступає при формальному показнику, яким є службове слово. Аналітична форма слова формалізується та знаходить своє відображення через службове слово. Аналітичні форми майбутнього часу (буду читати, будеш читати) так як і наказовий спосіб (хай пише, хай пишуть), виступають поряд із синтетичними в єдиній, послідовно витриманій системі дієслівних форм. Хоча формальні показники винесені поза основне слово, граматичне значення в аналітичній формі сприймається невід'ємно від лексичного, як і в синтетичній формі слова (пор.: завзятіший – більш завзятий; найуважніший – найбільш уважний).

Службове слово в аналітичній формі настільки моделюється, що прирівнюється за своїм призначенням до стандартизованого афікса (пор.: частки хай, нехай та інші службові слова в аналітичних формах з формотворчими суфіксами -й-, -іш- у формах ступенів порівняння прикметників і прислівників).

Граматичні значення термінів мають можливість виражатися на аналітично – синтетичному способі. Наприклад, у сучасній українській

літературній мові значення місцевого відмінка виражається флексією та прийменником. Без прийменника форма місцевого відмінка не вживається, а формальний показник його збігається з показником давального відмінка (у класі, при дорозі, по полю).

За словами визначних дослідників Т. Агібалової, В. Мірошніченко, Н. Плотнікової: «Дослідження специфіки економічної терміносистеми, а саме: визначення, опис і порівняння традиційних й інноваційних способів, методів і підходів до перекладу цієї лексики – становить інтерес як перекладознавча проблема для наукових розвідок, оскільки сприяє як вирішенню низки прикладних галузевих завдань» [2, с. 81].

Терміносистема як засіб репрезентації спеціальних знань у науково-професійній сфері суспільного життя не є штучною категорією, хоча виникає й поповнюється за умови свідомої потреби суспільства. Слова чи сполуки, що позначають чітко й однозначно окреслені поняття в межах спеціальної галузі, виокремлюються зі сфери літературної мови на засадах термінної номінації через спеціалізацію загальної лексики, запозичення, метафоризацію мови. Словниковий потенціал економічної термінологічної системи англійської мови визначається переважним використанням мовних засобів, що сприяють задоволенню потреб даної сфери спілкування.

У статті «Структурно-семантичний потенціал економічної термінологічної системи англійської мови: особливості перекладу номінативних одиниць» Т. Агібалової, В. Мірошніченко, Н. Плотнікової, говориться, що терміни, що виражаються за допомогою графічних символів професійних понять, ідей та концепцій, подекуди становлять значну проблему для перекладача не тільки через відсутність прямих сліввідповідників, але й з огляду на те, що головними критеріями у роботі з фаховими мовами виступають правильність і точність інтерпретації текстів, смислова ємність, відсутність експресивно-оцінної конотації. Для виконання цієї функціональної задачі перекладач має бути обізнаний із системою термінів у певній сфері або галузі, підгалузі в іноземній і рідній мовах,

інколи – з науковими теоріями й концепціями. Оскільки велика кількість країн з найбільш розвинутою, інноваційною, потужною економікою, що посприяли процесам глобалізації суспільного життя, належить до західного англomовного простору, саме питомі англійські терміносполуки заповнили професійні терени інших держав [2, с. 82].

Медійний простір є наразі найактуальнішим зрізом мовлення й представляє собою середовище так званої живої комунікації. На підставі даних, отриманих у процесі аналізу мовної вибірки, стислий опис диференційних рис англійської термінної номінації в даній сфері можна схарактеризувати таким чином:

1) За будовою мовні одиниці поділяються на прості, що складаються з одного слова (*demand* n – попит; *dissolve* v – ліквідувати; *earnings* n – заробіток; *liability* n – відповідальність), складені – із двох слів, написаних разом або через дефіс (*layout* n – схема організації робіт; *large-scale* adj – крупний; *outflow* n – втрата; *output* n – продукція; *warehouse* n – склад), багатокomпонентні сполуки, що складаються з декількох частин (*joint stock company* – акціонерна компанія; *national income accounting* – національне рахівництво; *nominal GDP* – номінальний валовий внутрішній продукт; *output of goods* – виробництво товарів; *overseas market* – закордонний ринок).

2) За тематичним принципом дана сукупність спеціальних найменувань економічної галузі утворює численні групи, серед яких найбільш поширеними є назви приватних і державних структур, підприємств, організацій (*Bureau of Economic Analysis* – Бюро економічного аналізу; *government agencies* – урядові відомства; *U.S. Department of Commerce* – Міністерство Торгівлі США); найменування видів комерційної діяльності, економічних процесів і явищ, форм власності, угод, грошових операцій (*financial turmoil* – фінансовий безлад; *inflation* – інфляція; *policymaking* – прийняття рішень; *stable prices* – стабільні ціни; *standards of living* – рівень життя); назви осіб економічної діяльності – за статусом, професією, видом

діяльності (landholder – орендатор земельної ділянки; entity – юридична особа; broker – брокер; depositor – вкладник); найменування цінних паперів і валют, економічних показників (consumer price index – індекс споживчих цін; gross domestic product – ВВП; nominal GDP – номінальний ВВП).

3) У процесі опрацювання лексичної вибірки було встановлено, що економічна терміносистема в залежності від її функціонального призначення проявляє цілу низку характеристик, а саме: точність, лаконічність, об'єктивність, щільність інформації, емоційна нейтральність. Проте в даному дослідженні акцентуємо увагу на тому, що поняття професійної термінології тісно пов'язане з поняттям мови для спеціальних цілей (тобто високоспеціалізованої мови), в економічному мовному просторі це пояснює логічність уживання і вузькоспеціалізованої лексики, що утворилася шляхом семантичної деривації від загальноживаних понять та певного морфосинтаксису, контекстуальних варіантів відповідників (різновидів перекладу багатозначних слів).

Для того, щоб детально дослідити граматичне значення синтетичних й аналітичних термінів використаємо структурно-семантичний аналіз.

Структурно-семантичний аналіз лексичної вибірки дозволяє виявити та проаналізувати особливості терміносистеми англійської мови.

Одними з найпоширеніших способів творення нових економічних синтетичних термінів є деривація та конверсія.

1) Морфологічна деривація. Цей спосіб передбачає створення нових термінів за допомогою додавання твірних морфем (префікс, суфікс) до кореня слова. Наприклад, unprofitable adj → un + profit + able – нерентабельний; indebtedness n → in + debt + ness – заборгованість; irrevocable adj → ir + revoc(e) + able – нескасовний, незмінний.

2) Конверсія – це найпродуктивніший спосіб термінотворення, в процесі якого слово однієї частини мови отримує функції іншої частини мови. Розрізняють такі види конверсії: вербалізація, субстантивація, ад'єктивація та ін. Наприклад, fiduciary adj – довірений → fiduciary n –

довірена особа; fund n – фонд , капітал → fund v – вкладати гроші в державні цінні папери; invoice n – рахунок, фактура → invoice v виписувати фактуру.

У англомовній економічній номінації складені (або аналітичні) терміни – дво- і багатокомпонентні синтаксичні конструкції – є невід’ємною частиною кожної підгалузі. Навіть більше: саме такі одиниці кількісно перевищують однокомпонентні (або синтетичні) терміни [2, с. 84].

У професійних дискурсах їм віддають перевагу через те, що вони здатні відобразити необхідні диференційні ознаки явищ і реалій, уточнювати й конкретизувати певні загальноживані поняття, надаючи їм вузькогалузевого значення. Сучасне перекладознавство приділяє значну увагу дослідженню системної організації аналітичних термінів у межах висловлювання, адже від цього залежить семантикосинтаксична структура комунікативної одиниці і, відповідно, спосіб перекладу. Упродовж аналізу вибірки було виокремлено такі структурні моделі складених термінів, що є найбільш продуктивними, оскільки складають кількісну перевагу над іншими термінологічними конструкціями в економічній галузі:

1) Adjective + Noun: current account – рахунок поточних операцій; capital investment – основна інвестиція; complementary goods – супровідні блага; external debt – зовнішній борг; financial year – звітний рік; internal funds – власні кошти; chargeable assets – активи, що підлягають оподаткуванню.

2) Noun + Noun: acceleration clause – умова прискореної виплати позики; collection order – інкасове доручення; cost ledger – реєстр витрат; depreciation charges – амортизаційні відрахування; invoice cost – фактурна вартість; limit pricing – стримане ціноутворення; cash order – наказ про сплату готівкою.

3) Participle II + Noun: borrowed finances – залучені кошти; cut price – ціна зі значною знижкою; retained profit – збережений прибуток; exchanged payments - валютні платіжні розрахунки; limited liability – обмежена відповідальність; negotiated bid – узгоджена пропозиція; accrued interest – нараховані проценти.

4) Participle I + Noun: revolving fund – поновлений фонд; carrying value – балансова вартість; balancing price – ціна рівноваги; outstanding account – несплачений, незавершений рахунок; circulating assets – оборотні кошти; borrowing costs – витрати за кредитом.

5) Noun + Preposition + Noun: purchase on account – купівля в кредит (за твердим рахунком); accountant in charge – головний бухгалтер; setback in business – зниження ділової активності; shift in supply – зміна пропорції.

6) Noun + Noun + Noun: bank money order – банківський грошовий переказ; subject payment order – дане платіжне доручення; human development index – індекс людського розвитку.

7) Adjective + Noun + Noun: net investment income – чистий інвестиційний прибуток; net profit ration – коефіцієнт рентабельності; flexible exchange rate – гнучкий валютний курс product – чистий національний продукт; European Central Bank – Європейський центральний банк.

8) Adjective + Adjective + Adjective + Noun: Asian Pacific Economic Cooperation – АзійськоТихоокеанське економічне співробітництво.

9) Adjective + Noun + Preposition + Noun + Conjunction + Noun: General Agreement on Tariffs and Trade – Генеральна угода про тарифи та торгівлю.

10) Noun + Preposition + Adjective + Noun + Conjunction + Noun: Organization for Economic Cooperation and Development – Організація економічного співробітництва та розвитку.

11) Adjective + Adjective + Adjective + Noun + Noun: North American Free Trade Agreement – Північноамериканська згода о вільній торгівлі.

12) Noun + Noun + Adjective + Adjective + Noun: Stock Exchange Daily Official List – щоденний офіційний бюлетень цін фондової біржі.

Дослідження довело, що двокомпонентні моделі складених термінів, серед яких кількісно переважають Adjective + Noun, Noun + Noun, є найпродуктивнішими, оскільки вони кількісно переважають у даній сфері. Це

насамперед пов'язано з такими характерними рисами термінів, як влучність, стислість і ємність [2, с. 87].

Отже, термінотворення в сучасній економічній сфері часто відбувається завдяки процесам генералізації, семантичної деривації і метафоризації усталених понять, питання методів і специфіки перекладу економічної лексики – проблема, що лежить в площині контекстуальності вживання мовних одиниць професійного словника.

За результатами аналізу, аналітичні терміни переважають над синтетичними, причому найпродуктивнішими структурними моделями даної фахової галузі виявилися двокомпонентні одиниці, серед яких кількісно переважають Adjective + Noun, Noun + Noun, що пов'язано з вимогами до перекладу економічної термінології: адекватність, влучність, стислість, неускладненість, певна інтернаціональність. Звісно, правильний переклад таких структурно-семантичних моделей речення неможливий без урахування лексико-семантичного потенціалу їх компонентів.

2.2. Морфологічна природа однослівних термінів

Морфологічна природа полягає у творенні термінологічних словосполучень для конкретизації того чи іншого наукового поняття. Структурні особливості термінологічних одиниць поділяються на: прості (однослівні), складні (багатослівні), терміни-словосполучення.

Прості складаються з одного слова (voltage – напруга, electrolyte – електроліт).

Складні складаються із двох слів та пишуться разом або через дефіс (radioactive – радіоактивний, mass-spectrograph – мас-спектрограф).

Терміни-словосполучення можна розділити на декілька груп: 1) терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть використовуватися окремо, при цьому зберігаючи лексичне значення (limit –

межа, burning – випал, burning limit – гранична температура випалу); 2) терміни-словосполучення, у складі яких один із компонентів – це технічний термін, а другий – лексична одиниця загальноживаної лексики (air-conditioning system – система кондиціонування повітря, blood circulation system – система кровообігу); 3) терміни-словосполучення, де обидва складники – слова загальноживаної лексики і лише сполучення цих слів є терміном (daylight development – обробка на світлі).

Морфологічний спосіб творення термінів складається з поєднання твірного елемента (твірної основи чи слова) та словотвірного афікса (суфікси, префікси, постфікси). При морфологічному способі нові термінологічні одиниці утворюються за допомогою морфем. Висока продуктивність морфологічного способу термінотворення обумовлена тим, що в термінах, утворених морфологічним способом, закладені основи структурного систематизування, тобто для позначення однотипних технічних понять використовуються однотипні способи словотвору [1, с. 126].

Морфологічний спосіб є одним із найпродуктивніших способів словотвору, який представлений: 1) афіксацією; 2) словоскладанням; 3) аббревіацією.

Одним із продуктивних способів побудови нових термінів за рахунок внутрішніх ресурсів мови є утворення похідних слів (дериватів) від наявних термінів або від загальнолексичних одиниць.

Найпродуктивнішим засобом побудови термінологічних одиниць виступають афікси. До складу словотвірних афіксів входять монокомпонентні терміни (test-ing, test-er, test-abil-ity) та ядерні частини багатоконпонентних термінів (algorithm de-composit-ion, classification accur-acy, detection mask-ing, error-tolerant graph, isomorphism detect-ion).

Афіксація полягає у приєднанні словотворчого форманта до твірної основи для того, щоб створити нову номінативну одиницю, і поділяється на суфіксацію та префіксацію. Афіксація виступає у таких різновидах: суфіксальному, префіксальному та префіксально-суфіксальному.

Суфіксальний – це основний спосіб творення лексичних одиниць у сучасній термінології, суфіксація базується на формуванні похідних термінів завдяки приєднанню суфікса до твірної основи:

1) -tion: revolution – обертання, operation – операція, робота, дія, the interaction of forces – взаємодія сил, the transition to soft – перехід до м'якого.

2) -al: torsional buckling – вигин із крученням, dimensional information – дані розмірні.

3) -ing: milling spindle head – бабка фрезерна шпиндельна, grinding head – бабка шліфувальна, workpiece locating – базування заготовки, boring bar – борштанга, roll-forging – вальцювання, drilling center – верстат багатоцільовий свердлильний, grinding center – верстат багатоцільовий шліфувальний, gearcutting machine – верстат зуборізний, special purpose gearcutting machine – верстат зуборізний спеціальний.

4) -ty: instability – нестабільність, superconductivity – надпровідність.

5) -sion: division – поділ, fission – розщеплення, high precision lathe – верстат токарний прецизійний, compression screw – гвинт натискний, extrusion – екструзія.

6) -able: adjustable fixture – верстатний пристрій переналагоджуваний, detachable affixment – з'єднання роз'ємне, movable head – головка рухома, removable jaw – губка лещат змінна.

7) -ment: design improvement – вдосконалення конструкції, machine alignment – вивірка верстата (за нормами точності), measurement – вимірювання, power requirement – енергомісткість, detachable affixment – з'єднання роз'ємне.

Термінологічні одиниці, творені суфіксальним способом набувають певних ознак. Наприклад, похідні терміни із суфіксом - ing використовуються для позначення різних операцій, а також виражають процесуальне значення, дію тощо (processing – обробка, navigation – навігація) [24, с. 42].

Одним із найчастотніших у вибірках аналізованої сфери є суфікс *-ion* та його варіанти *-tion*, *-ation*. Цей суфікс використовується для позначення дій і приєднується до дієслівних основ, утворюючи таким чином віддієслівні іменники зі значенням відповідного процесу чи результативності стану (*fission and fusion process* – процес розщеплення та синтезу).

Суфіксальний спосіб відіграє важливу роль у творенні нових термінологічних одиниць. Суфікси певною мірою видозмінюють і конкретизують лексичне значення кореня, а також змінюють його граматичне значення.

Префіксальний спосіб – це спосіб побудови нових лексичних одиниць завдяки приєднанню префіксів. Префікси надають значенню термінологічної одиниці певного відтінку (протилежність, повторення, позбавлення ознаки тощо), а суфікси здебільшого увиразнюють вищезгадані семантичні ознаки ономазіологічних категорій атрибутивності, процесуальності та предметності.

Префіксальний спосіб є одним із засобів словотвору термінів машинобудування. За допомогою префікса може змінитись лексичне значення слова, проте граматичне значення залишиться без змін (*stable* – стійкий, *unstable* – нестійкий, *balance* – збалансованість, *imbalance* – незбалансованість, *linear* – лінійний, *nonlinear* – нелінійний). Модифікуючи лексичне значення слова префікс рідко змінює граматичну характеристику слова в цілому.

Для префіксально-суфіксального способу творення нових одиниць термінології характерним є одночасне ускладнення основи двома афіксами – префіксом і суфіксом (*antivibration* – антивібрація, *supersaturation* – перенасичення, *superconductivity* – надпровідність, *deactivation* – деактивізація, *preproduction* – підготовка виробництва).

Префіксально-суфіксальний спосіб є менш продуктивним у творенні технічних термінологічних одиниць, у порівнянні з суфіксальним і префіксальним способами. Для утворення нових термінологічних одиниць

префіксально-суфіксальним способом використовується два типи афіксального оформлення: префікси й іменні суфікси; префікси і суфікси, які є наслідком фонетичних рефлексів кінцевого приголосного твірної основи.

Морфологічна будова термінів складається з:

- 1) Кореневої за структурою лексеми, у складі якої не виділяється ні одного словотвірного афіксу (tree, snake).
- 2) Афіксальної за структурою лексеми, яка включає в себе хоча б один словотвірний афікс (location, cohesion, programmer).
- 3) Складної за структурою лексема, яка включає в себе більше однієї кореневої морфеми (fencepost, image point).
- 4) Словосполучення (broken heart, visual data, field of view); д) аббревіатура (DT, CPU, TAP).

Вибір термінотвірних видів відносно співіснує (як за називаннями, так і за змістом) з вибором структурних видів [24, с. 83].

Відрізняють такі головні види: коренева лексична одиниця (tree, graph), термін-трансформ (architecture, answer, cohesion, entry, image), афіксальний термін (chaining, hypertext, interestingness, programmer, seeker), складна лексична одиниця (graph matching, knowledge discovery, quality problem, circle model, error surface), словосполучення (experimental condition, neutral network, iconic view, relevant document, visual angle), складна синтаксична лексична одиниця, складне словосполучення, аббревіатура (TAP, UA, CPU, DT). За термінотвірними характеристиками в науково-технічному дискурсі домінують складні лексичні одиниці.

До афіксальних дериватів зараховуємо тільки ті терміни, які стали такими в результаті акту термінотворення в науково-технічному дискурсі, а не були запозичені з такою структурою з загальнолітературної мови. Наведемо приклад: у загальнолітературній лексиці є лексема – contraction. На її основі сформовано термін-трансформ contraction – техніка компресії структур даних. На рівні морфемного розгляду у ньому виділяється суфікс – ion, однак цей термін до афіксальних за способом термінотворення не

відноситься, так як його створено семантичним шляхом – переведено в терміносистему в готовому вигляді. Навпроти від нього лексема *compactifying* – переміщення об'єктів для знищення невикористаних ділянок пам'яті між ними, вперше створено завдяки шляху афіксації саме як термін.

Таким самим шляхом термін *location* – місце даних у пам'яті є трансформом, а *relocation* – переміщення даних на інше місце і оновлення всі посилань на їх адресу є афіксальним за способом його створення [31, с. 276].

Отже, науково-технічна сфера завжди є впровадженням чогось нового як у мові так і у житті людей. Під час створення нових пристроїв, механізмів, засобів для того, щоб вони мали назву науковці створюють лексичні інновації. Цей процес виникнення термінів є постійним і незмінним. Одні терміни з часом стають сталими лексемами або словосполученнями, а на

заміну приходять нові лексичні інновації. Науково-технічна сфера найбільш підходить для розвитку такого типу лексем.

2.3. Складені терміни в економічній термінології англійської мови

За трактуванням В. Товстенко у статті «Історія та шляхи формування української економічної терміносистеми», термінологічна лексика є одним з тих показників, який визначає рівень професійної освіти в державі. Вільне володіння термінологією відіграє важливу роль у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців будь-якої галузі знань, зокрема економічної. Сучасний науковець повинен бути поліосвіченим творцем, обізнаним у гуманітарній, економічній, інформаційній галузях наукового знання, які відображають різні сегменти наукової картини світу [57, с. 124].

З одного боку, науковець користується мовним апаратом конкретної галузі наукового знання, який уже вироблено поколіннями дослідників. З другого – індивідуальна мовна творчість науковця сприяє збагаченню цього апарату, допомагає уточнити, конкретизувати наукове поняття, доповнити

його. Виробленню відповідного рівня мовної компетенції в професійно орієнтованій науковій комунікації сприяють також сучасні словники економічних термінів як основне джерело фахової та мовної інформації. Їхня роль полягає в систематизації, нормалізації та стандартизації наявних терміносистем, а кодифікація термінів орієнтує мовців на правильне їхнє використання.

Важливим аспектом класифікації термінологічних одиниць економічної сфери є їхні словотвірні особливості (способи творення, однокомпонентні та багатоконпонентні). Найбільш продуктивним для економічної терміносистеми є суфіксальний словотвір: Наприклад, суфіксальний словотвір (українська мова): -нн- (опредметнена дія; специфічний тривалий виробничий процес): дисконтування, кредитування, фрахтування, оподаткування; -ацій-(а) (опредметнена дія або її наслідок): консервація, парцеляція, контракція; -ість (абстрактна лексика зі значенням узагальненої ознаки): прибутковість, рентабельність, оборотність та ін.; суфіксальний словотвір (англійська мова): -ing (торгові операції, розрахунки, платежі): trading – продаж товарів, торгівля; advertising – рекламування, рекламна справа; -у (економічні реалії): currency – грошовий обіг, accountancy – бухгалтерія; -ive (для прикметників): active – активний, поживавлений; aggregative – збірний (показник) та ін.

Словотвірна префіксація виражена здебільшого питомими та запозиченими префіксами та префіксоїдами мікро-, макро-, над-, анти-, де-, пере- тощо. Наприклад, префіксальний словотвір (українська мова): де-, контр- (зворотний процес; протилежна, зворотна спрямованість): кредитування – декредитування, агент – контрагент; ре- (повторність дії): монополізація – ремонополізація, інвестування – реінвестування; суб- (підпорядкованість, вторинність): оренда – суборенда, лізинг – сублізинг та ін.; префіксальний словотвір (англійська мова): under- (недостатність, недовершеність дії): underestimate – недооцінка, underemployment- неповна зайнятість; un- (заперечення властивості чи якості): unbalance – нерівновага,

unacceptable – неприйнятний; re- (повторюваність дії): rebate – повернення переplate, reappraisal – перерахунок та ін. Досить значна кількість одиниць мови економічної галузі утворена шляхом об'єднання в одне ціле інтернаціональних та питомих основ за допомогою сполучної голосної -o-: капіталоутворення, ціноутворення, кредитоздатність, фондомісткість, платоспроможність тощо. Потрібно звернути увагу на те, що зв'язок між компонентами складених терміноодиниць може бути як сурядним (банк-боржник, держава-кредитор), так і підрядним. Переважну більшість складених терміносполук становлять двоскладові конструкції: дійсні гроші, основний капітал, банківський прибуток, засіб платежу; досить значну – трикомпонентні, чотирикомпонентні та більше (плата за фонди, повна відновна вартість основних фондів тощо). На сучасному етапі формування кредитно-економічної термінології до продуктивних способів її творення можна віднести основокладання (єврокредит, самоокупність) та словоскладання (банк-кредитор, банк-фактор) [58, с. 471].

Здатність та навички перекладацьких трансформацій лексичних інновацій в науково-технічних текстах займають важливу частину компетенції перекладача, і тому їх студіюванню й правильному використанню необхідно надавати особливої уваги. Застосування різних трансформацій при перекладі наукових текстів має бути спрямоване на адекватну передачу смислу оригіналу та враховувати норми, правила мови перекладу, які обов'язковими для граматичних трансформацій англійської мови.

Словоскладання, на думку окремих дослідників, є головним напрямом розвитку лексики мови, б воно – найпродуктивніший тип словотворення. Складні лексичні одиниці розподіляються відносно належності до інших частин мови (функціонально).

Велика кількість складних лексем – це складні іменники і прикметники типу monorail, head-mounted. Наприклад:

1) A limited amount of wattage is carried through a length of a monorail, but more than one transformer can be installed to increase the power and allow a larger number of fixtures to be used. – «Обмежена кількість потужності проходить через довжину монорельса, але для збільшення потужності та можливості використання більшої кількості світильників можна встановити більше одного трансформатора».

2) Mixed reality (MR) technology has attracted increasing interest in the architecture and construction industry since the commercial availability of headmounted MR devices in 2016. – «Технологія змішаної реальності (MR) привертає все більший інтерес до архітектури та будівельної галузі з моменту комерційної доступності головних апаратів MR у 2016 році».

Складні дієслова, в більшості випадків, виникають завдяки подальшій деривації, себто такі дієслова виникають від складних іменників, які існували раніше, завдяки конверсії, напр.: to snub-nose, to deep-root, to bad-taste.

Складні прислівники і сполучники складають невелику частину із загальної кількості всього матеріалу; лексичні інновації серед них не зустрічаються. Лексичні одиниці типу *inside*, *within* закріплені у мові протягом довгого часу. Зміст складної лексичної одиниці полягає у вираженні одного головного поняття, хоча поєднання окремих словотворчих елементів створює додаткове лексико-семантичне значення.

Складні лексичні одиниці утворюються через просте поєднання двох основ, які вже існують у мові, наприклад: *academy-figure* «малюнок». Основна частина складних лексичних одиниць, існує завдяки складним іменникам та прикметникам, напр.: *cherry-stone*, *crankshaft*, *devil-fish*, *egg-cup*; *absent-minded*, *bald-headed*, *brain-sick*, *dustproof*, *near-infrared*.

Серед дієслів, крім того, велика кількість одиниць підпорядковуються подальшій деривації, напр.: *to weekend*, *to rock'n'roll*, *to self-love*. Складені лексичні одиниці, що належать до вторинної деривації, так само, мають розділення на дві під-групи. До першої підгрупи віднесемо лексичні одиниці, що утворилися шляхом конверсії з основ складних іменників, напр.: *to*

sabrerattle від a sabre-rattle, to safety-pin від a safety-pin, to team-work від team-work. До другої підгрупи віднесемо дієслова, що утворилися шляхом зворотного словотвору із основ складних іменників, наприклад: to atom-smash від an atom smasher, to beach-comb від a beach-comber, to cattle-deal від a cattle-dealer, to dish-wash від a dish-washer.

Складні прикметники типу, як accommodation-free, brain-sick, brandnew, care-free, go-slow, life-long, love-sick, radio-active, red-hot, sky-blue генеруються з основи іменника, в рідких випадках з основи дієслова або прикметника. До основи іменника приєднується прикметник, надають словам усі характерні ознаки для прикметника. Складні лексичні одиниці проаналізуємо далі з точки зору семантичних ознак першого компонента.

У сучасній англійській мові досить багато складних прикметників такого типу – absent-minded, bald-headed, bare-footed, chicken-breasted, coldhearted, even-minded, full-mouthed, hard-handed, ill-fated, large-hearted, lopsided, nevertobe-forgotten, one-ideaed, ready-made, right (left)-handed, shorfpaid, single-minded, soft-spoken, two-faced, weak-minded. На даному етапі розвинування англійської мови цей тип складних слів лінгвісти вважають найпродуктивнішим [60, с. 2].

Таким чином, характеризуючи складені терміни англійської мови, дійшли висновку, що ні одна мова, творячи терміни, не може обійтися власними ресурсами, а тому послуговується лексичними та словотворчими засобами високорозвинених літературних мов, поєднуючи в собі національні, міжнародні елементи. Економічна наука оперує поняттями, яким властива контрастність, що знаходить специфічне вираження в антонімії (напр.: позитивне сальдо – негативне сальдо, абсолютна додаткова вартість – відносна додаткова вартість, плановий характер економічного розвитку – стихійний характер економічного розвитку, мікрокредитування – мікрокредитування, готівковий – безготівковий).

У англійській мові важливу роль у створенні складених термінів відіграють такі чинники як: зміна наголосу, чергування звуків, редуплікація,

зворотній словотвір, тому комбінування дії словотвірної та семантичної деривації є основними компонентами.

2.4. Семантична типологія економічних термінів

З огляду на дослідження «Лексико-семантичні особливості економічних термінів у німецькій мові» О. Шерстюк, економічна термінологія становить великий і надзвичайно важливий шар словника будь-якої національної мови. Різноманіття економічних, соціальних процесів сучасного світу, їх зв'язок з процесами, які відбуваються в суспільстві, впливають на систематизацію уявлень про структуру, тенденції розвитку світової економіки, її теоретичні основи, закономірності функціонування, що своєю чергою призводить до термінологічного «вибуху» в термінології, яка обслуговує цю галузь [59, с. 111].

Економічна лексика в цілому складається із сукупності приватних систем або підсистем, усередині яких найменування перебувають у зв'язку з відносинами зіставлення або протиставлення, кожне найменування отримує сенс тільки як понятійний член цієї системи.

Для здійснення адекватного перекладу англійської економічної термінології перекладачеві необхідно враховувати реальне значення терміна в контексті, йому потрібні знання не тільки англійських термінів, але й відповідних українських понять.

Процес перекладу термінології є складним видом комунікативної, психолінгвістичної діяльності, здійснюваної в умовах двомовної ситуації, коли перекладач одночасно кодує й декодує оброблювану інформацію в кодах різних знакових систем. Запорукою успішного перекладу є вдумливий аналіз форми терміна і співвіднесення його форми й змісту, оскільки розуміння значення перекладного поняття дає перекладачеві можливість підібрати відповідний еквівалент у мові перекладу.

Якісний переклад англійської економічної термінології українською мовою перекладачеві корисно знати особливості економічних термінів. Вивчивши особливості англійських економічних термінів, визначимо методи їхнього перекладу українською мовою. Зазвичай ніяких труднощів не викликає переклад простих термінів, що складаються з одного іменника (наприклад, *profitable* – прибутковий, *investment* – інвестиції), а також двокомпонентних термінів, побудованих за моделлю «прикметник + іменник» (наприклад: *foreign debt* – зовнішній борг), *hard currency* – тверда валюта). Вони часто перекладаються методом дослівного перекладу.

Двокомпонентні складені терміни, утворені з двох іменників, в основному перекладаються українською мовою трьома способами: 1) конструкція з прикметника та іменника (наприклад: *price flexibility* – цінова гнучкість); 2) поєднання «іменник + іменник у родовому відмінку» (наприклад: *capital outflows* – відтік капіталу, *budget deficit* – дефіцит бюджету); 3) словосполучення іменників з прийменником (наприклад: *inventory investment* – інвестиції в запаси).

Трикомпонентні складені терміни можуть перекладатися українською мовою відповідним термінологічним словосполученням, компоненти якого за формою та за значенням збігаються з відповідними компонентами (наприклад: *net capital inflows* – чистий приплив капіталу, *personal consumption expenditure* – особисті споживчі витрати), а також за допомогою аналогічного словосполучення, окремі компоненти в якому, однак, частково відрізняються від відповідних компонентів в українському варіанті (наприклад: *indirect business taxes* – непрямі податки на підприємців). Як бачимо, при перекладі подібних словосполучень можуть використовуватися перестановки .

Описовий переклад порівняно часто застосовують, перекладаючи чотирикомпонентні складені терміни (наприклад: *classical model of output determination* – класична модель визначення національного обсягу виробництва), так само як і додавання або вклинювання (наприклад: *circular*

flow with government – круговий потік з включенням уряду, distorting effects internal debt on incentives – спотворюють ефекти внутрішнього державного боргу, що впливають на стимули) [59, с. 114].

Таким, чином семантичні зв'язки між компонентами термінологічних словосполучень неоднакові – абсолютно стійкі або відносно стійкі. Складність перекладу складених термінів із англійської мови на українську мову полягає в тому, що деякі терміни є багатозначними. При перекладі українською мовою застосовують методи дослівного перекладу, перестановок, описового перекладу. Двокомпонентні терміни перекладаються завдяки таким конструкціям: «прикметник + іменник», «іменник + іменник у родовому відмінку», а також словосполученням з двох іменників з прийменником. Трикомпонентні складені терміни перекладаються відповідним словосполученням, компоненти якого повністю або частково збігаються з вихідною формою й значенням.

У другому розділі охарактеризовано особливість перекладу економічних термінів. Дослідження показало, що для кращого та точного перекладу термінів, необхідне слово-домінанта, як ядро, котре обростає додатковими уточнювальними означеннями. Тим самим складний термін набуває певної смислової цілісності, точності визначення того чи іншого поняття. За кількістю членів терміни є: а) двочленні, б) тричленні, в) багаточленні.

Для позначення переважної більшості фінансово-економічних понять необхідно не менше двох слів, одне з яких визначає родові поняття, а друге обмежує це поняття видовою ознакою і є за своєю синтаксичною функцією означенням: bridging loan – позика на купівлю нового будинку до моменту продажу позичальником старого будинку, operating loss – збитки від основної діяльності.

Доведено, що термінологічне значення, що виникло внаслідок метафоричного чи метонімічного перенесення, за своїм характером є таким же конкретним, як і вихідне значення. Термінологічність значення перебуває

у прямій залежності від рівня спеціалізації поняття, що асоціюється з цим значенням. Без встановлення термінологічності чи нетермінологічності значення, неможливо визначити ступінь спеціалізації поняття, співвідносного зі значенням знака у кожному випадку його вживання.

РОЗДІЛ 3

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

3.1. Застосування калькування як лексичної трансформації для відтворення терміна

За дослідженнями Т. Кравченко, калькування як метод перекладу, часто використовується під час перекладу термінів, що відносно недавно увійшли в загальний вжиток [31, с. 276].

Існує чимало важливих факторів, від яких залежить ефективність використання методу калькування, у той час як один з ключових це наявність спільних понять у мові оригіналу та мові перекладу. Основою принципу роботи вищезазначеного методу є безпосередня заміна складових частин, які часто є морфемами або словами, їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу.

Певною мірою, саме калькування сприяє створенню нових одиниць, що є копією структури вихідних лексичних одиниць. Дуже часто калькування ототожнюється з буквальним перекладом, коли відповідниками простих або складних слів вихідної мови в мові перекладу обираються у більшості випадків, перші за порядком відповідники у словнику. Предметом використання методу калькування часто виступає переклад похідних, складних, або складно-похідних слів, за умови, що перекладений відповідник не суперечить нормам вживання і сполучуваності слів у мові перекладу.

Структура англомовних термінів має важливе значення при виборі способів і шляхів їхнього перекладу. Під час розгляду бізнесової термінології в перекладацькому аспекті, важливо враховувати її структуру, а саме, специфіку перекладу простих однокомпонентних, двох- та багатокомпонентних бізнесових термінів. Переклад бізнесового терміну українською мовою не завжди спостерігається тотожність у структурному та морфемному складі терміну чи термінологічного словосполучення. Досить

часто однокомпонентні англомовні терміни передаються за допомогою двокомпонентного словосполучення. У перекладі однокомпонентних бізнесових термінів українською мовою спостерігається також різний структурний склад термінів вихідної та цільової мов. Процес перекладу в словосполученнях часто відбувається у зміні ролі ад'юнкта, що свідчить про морфологічні розбіжності між термінами мови оригіналу та перекладу. Особливі труднощі під час перекладу викликають багатоконпонентні складні терміни, адже перед перекладачем постає проблема встановлення внутрішніх смислових зв'язків.

За словами Ю. Заблоцького: «Калькування є основним прийомом перекладу англомовних бізнес-термінів. Натомість, під час перекладу україномовних термінів англійською найчастіше використовується транскрибування, адже більшість україномовних термінів бізнес-сфери є запозиченими. Прийом транскрипції і / або транслітерації під час перекладу англомовних термінів застосовуються досить часто, як правило, однокомпонентних термінів або одного компонента у складі багатоконпонентного термінологічного словосполучення. Досить часто, як в англійській, так і в українській мовах, доводиться використовувати описовий переклад (експлікацію значення), проте найчастіше це трапляється під час перекладу англомовних термінів. Рідше трапляються такі трансформації як лексичне додавання, конкретизація, генералізація та контекстуальна заміна» [19, с. 256].

Для перекладу україномовних бізнес-термінів англійською мовою також дуже важливо враховувати структуру оригіналу.

Серед віднайдених шляхів перекладу україномовних бізнесових термінів відзначимо: а) переклад за допомогою терміну з тотожною структурою, граматично-еквівалентних конструкцій; б) переклад за допомогою терміну з постпозицією (або препозицією) до відповідника, перегрупуванням лексичних компонентів; в) переклад із використання граматичних трансформацій.

Однокомпонентні україномовні терміни англomовного походження здебільшого транскрибуються або транслітеруються, майже не зазнаючи морфологічних змін.

Загалом, калька – слово або словосполучення, яке створено із мовного матеріалу мови перекладу під впливом морфологічної структури іноземного слова чи словосполучення, де «кожна значуща частина оригіналу перекладається буквально та займає в перекладі таке ж місце, як і в оригіналі». Наприклад: «income tax» – «прибутковий податок», «protective duties» – «захисні податки», «shipping entries» – «вантажні документи».

Переклад, як інструмент міжмовного та міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур для мов, що взаємодіють, шляхом передачі фонових знань. Аудиторія таких текстів надзвичайно широка, тому перекладач таких текстів має орієнтуватися на «пересічного реципієнта», а не на тільки фахівця в галузі бізнесу.

Адекватний (добрий переклад): переклад, у якому відтворюється функціональна домінанта вихідного повідомлення відповідно до комунікативної інтенції відправника вихідного повідомлення, викликає адекватну реакцію одержувача цього повідомлення. Наявність відповідного ступеня семантико-структурної подібності перекладу вихідного тексту є лінгвістично-композиційна коректність оформлення тексту перекладу.

Економічний переклад, який містить мінімальну помилку може призвести до неприємних наслідків, тому переклад економічних текстів вимагає від перекладача високої відповідальності, вміння концентрувати увагу, ретельності і акуратності в деталях. Головним завданням перекладу економічних термінів є підбір одиниць однієї мови, еквівалентних одиницям іншої мови з метою як найповнішої передачі сенсу; як найправильніше здійснити переклад явищ, наявних в економічних реаліях різних країн. Досягти правильно перекладу можна у разі виявлення еквівалентних українських термінів.

О. Селіванова стверджує, що завдання перекладу ускладнюється тим, що багато термінів з'явилися в українській мові досить нещодавно і явища, які вони позначають лише починають формуватися під впливом українських економічних реалій або відсутні зовсім. Абсолютно точний переклад певному терміну інколи дати неможливо, адже умови здійснення економічної діяльності різні. Без глибокого знання економічних явищ, забезпечити якість перекладу буде неможливо [48, с. 159].

О. Селіванова наголошує на таких прийомах перекладу: дослівний переклад (калькування), транскрипція, транслітерація, семантичний еквівалент або функціональний аналог, експлікація, поєднання кількох прийомів перекладу, повне копіювання.

Дослівний переклад (калькування) полягає «у перекладі по частинах слова або словосполучення з подальшим з'єднанням частин. Часто головна частина терміна може передаватися прикметником, також можлива зміна порядку компонентів. Наприклад: mortgage tax – іпотечний податок, income statement – звіт про доходи тощо. В англійській науковій літературі є велика кількість економічних термінів-словосполучень. Компоненти таких термінів можуть бути різними частинами мови. Наприклад, loan account – рахунок позик, to make good the deficit – покрити дефіцит. Треба зауважити, що терміни словосполучення досить поширені в наукових статтях з економіки, перекладаючи багатоконпонентні терміни необхідно встановити ключове слово та внутрішні смислові зв'язки. Прикладом виступає переклад терміна «immovable property gains tax», спочатку перекладаємо ключове слово tax – податок, потім gains – прибуток і immovable property – нерухоме майно. У підсумку отримуємо словосполучення податок на прибуток від нерухомого майна [48, с. 172].

При перекладі текстів, що містять економічну термінологію, необхідно врахувати контекст і послуговуватися тлумачним словником або довідковим джерелом, які можуть допомогти при проясненні значень терміна.

Наприклад, слово *rate* позначає ставку в словосполученні *interest rate*, але в словосполученні *inflation rate* вживається у значенні рівень.

Необхідно також брати до уваги географічні та країнознавчі реалії, вміти правильно підбирати лексичну відповідність терміна або користуватися калькою в тому випадку, коли еквівалент в українській мові відсутній.

Специфіка калькування як способу словотворення полягає в тому, що оформлені й смислові відносини між дериватами еквівалентності.

Калькування починається з аналізу, тобто розщеплення слова на складові елементи, але паралельно з цим одразу ж відбувається і синтез дериваційно-мотивуючих одиниць у новій єдності.

При зіставленні англійських багатокомпонентних термінів та їх українських еквівалентів відзначаються розбіжності в лексичному значенні ядерних компонентів. Так, в англійській мові ґрунтовно використовуються іменники широкої семантики як основа для утворення термінів, що не є характерним для української термінології, тому лексичні розбіжності неминучі при передачі значення компонента *item*: термін *non-distributable items* (статті, що не розподіляються) слід перекладати як нерозподілений прибуток або *extraordinary items* (надзвичайні статті) – надзвичайні прибутки і витрати.

Тому розрізняють чотири типи калькування при перекладі економічних термінів:

1. Паронімічне калькування чи запозичення: у результаті неправильної відповідності між двома словами, що мають подібну форму чи етимологію, проте по-різному розвивалися у відповідних мовах і набули різного значення.

2. Орфографічні кальки: зазвичай це спосіб перекладу імен людей, назв географічних об'єктів, народів тощо. У такому випадку може копіюватися спосіб написання імені з мови-джерела в цільову мову, однак часто не враховується можливість відтворення отриманої одиниці носіями мови.

Наприклад, навряд чи слова *Khortytsia*, *Liudmyla* чи *Serhiy* мають зручну для озвучування носієм англійської мови форму.

3. Типографічне калькування: цей вид калькування спостерігається в тому разі, коли правила передавання тексту на письмі проникають в іноземний текст. Наприклад, використання великих літер на початку повнозначних слів, властиве англійським заголовкам, можна побачити в українській, напр.: *Open Door Slowly* – Відчиняти Двері Повільно. Також можна згадати використання курсиву для виокремлення якоїсь одиниці в тексті тощо.

4. Синтаксичне або структурне калькування: зазвичай це результат помилкового з'єднання частин речення за іноземним зразком. Такі конструкції часто звучать неприродно.

Отже, дослідження калькування довело, що під час перекладу кальок необхідно враховувати сферу їх застосування та контекст. Також важливу роль відіграють смислові зв'язки між компонентами в термінах-словосполученнях [48, с. 216].

Якісний переклад економічних текстів і термінів вимагає відмінних знань перекладача тієї галузі науки або техніки якої власне стосується переклад. Перекладач має повинен мати чітке розуміння змісту термінів англійською мовою й володіти фаховою термінологією рідної мови.

3.2. Інструментарій лексико-семантичних трансформацій для іноземного втілення вихідної термінологічної одиниці

У статті «Лексико-семантичні підстановки в перекладі англійських текстів» Н. Проценко, показано, що переклад – це не просто заміна одиниць однієї мови одиницями іншої, а складний розумовий процес, що передбачає ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві. Основна мета перекладу – досягнення адекватності. Адекватний, інакше кажучи, еквівалентний

переклад – це переклад, який здійснюється на рівні, необхідному й достатньому для передачі незмінного змісту при дотриманні відповідного плану вираження, тобто норм мови [45, с. 64].

Головним завданням перекладача при досягненні адекватності – уміло виконати різні перекладацькі підстановки (або трансформації, заміни) для того, аби текст перекладу якомога точніше передавав усю інформацію, що міститься в тексті оригіналу, за умови дотримання відповідних норм мови. Перекладацькі заміни становлять велику частину перетворень оригіналу тексту. Необхідною і важливою умовою еквівалентного перекладу повинне бути збереження мети комунікації. Для її досягнення перекладачеві необхідно здійснювати формальні перетворення, які в перекладознавстві називаються «перекладацькими трансформаціями».

За словами Н. Проценко: «Трансформація – основа більшості прийомів перекладу, що полягає в зміні формальних (лексичних чи граматичних трансформацій) або семантичних (семантичних трансформацій) компонентів вихідного тексту за умови збереження інформації у тексті перекладу» [45, с. 65].

Масштаб і глибина перекладацьких трансформацій можуть бути абсолютно різними. Деякі заміни мають відносно невелику розбіжність перекладеного висловлювання з оригінальним. Ситуації так званого парадоксального перекладу можуть бути, коли зовнішня відмінність вихідних і перекладених виразів така, що часом важко відразу зрозуміти переклад. У такому випадку лише ґрунтовний аналіз надає чіткої зрозумілості для прийняття перекладацького рішення, котре є оптимальним, щоб перекласти ближче до оригіналу тексту.

Існує багато факторів, що спричиняють необхідність використання перекладацьких заміни, найголовніші з них такі: 1) наявність різноманітних ознак предмета, явища, поняття; 2) відмінність у смисловому обсязі слова; 3) характер семантичного контексту й особливості сполучуваності слова.

Слово як лексична одиниця є частиною лексичної системи мови, причому семантичне навантаження слова унікальне для кожної конкретної мови, а тому може не збігатися з лексичними системами іноземної мови і мови перекладу. Відповідно, найбільш вагомими постають лексичні трансформації, які можна визначити як «відхилення від словникових відповідників».

У разі виявлення такого відхилення при перекладі будь-якого слова або словосполучення з англійської мови українською подана лексична одиниця замінюється в мові перекладу іншою, що передає дещо інше значення порівняно з тим, яке має слово оригіналу, тобто відбувається лексико-семантична трансформація. Її суть полягає в заміні окремих лексичних одиниць однієї мови іншими (які часто не є словниковими еквівалентами) лексичними елементами мови перекладу.

Лексико-семантичні трансформації – це спосіб перекладу одиниць оригіналу шляхом використання у процесі перекладу одиниць цільової мови, значення яких не збігається зі значенням вихідних одиниць, але може бути виведене з них за допомогою певних логічних перетворень.

До лексичних трансформацій поряд із транслітерацією, транскрибуванням та калькуванням, належить група лексико-семантичних заміні, як-от: конкретизація, генералізація, модуляція (смісловий розвиток) значення вихідної одиниці.

Конкретизація – це спосіб перекладу, при якому відбувається заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням слова або словосполучення мови перекладу з більш вузьким значенням. У результаті застосування цієї трансформації створювана відповідність і вихідна лексична одиниця опиняються в логічних відношеннях включення: одиниця вихідної мови висловлює родове поняття, а одиниця мови перекладу – видове поняття, що входить у відповідну одиницю.

Н. Проценко наводить приклад: «Client shall provide Contractor's instructor and translator with Kyiv airport pick-up service on their arrival and see-off on their departure. – Замовник зустріне інструктора і перекладача виконавця в аеропорту м. Києва в день прильоту і проведе інструктора і перекладача в аеропорт м. Харків у день вильоту» [45, с. 68].

У такому разі дієслівне словосполучення з широким предметно-логічним значенням англійської мови передано дієсловами української мови з більш вузьким значенням «зустріне і проведе». Для досягнення адекватного перекладу відповідно до норм української мови проведена смислова заміна еквівалентів на рівні всього висловлювання. Загалом усе речення перекладене як одна одиниця перекладу без звернення до значень його окремих елементів, тому що дослівний переклад «рамовник забезпечить послугою підбору інструктора і перекладача виконавця в Київському аеропорту по прибуттю і послугою проводжання по відбуванню» буде неадекватним й не відповідатиме нормам української мови. При перекладі українською мовою словосполучення *On the arrival і on the departure* використано прийом смислового додавання «у день прильоту» і «у день вильоту».

Генералізація (процес, зворотний конкретизації) полягає в заміні одиниці вихідної мови, яка має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням. Створювана відповідність висловлює родове поняття, яке передбачає вихідне видове поняття. Наприклад: «While performing the Services, the Contractor will maintain control over its employees in an independent manner. – У період надання Послуг Виконавець зобов'язується здійснювати незалежний контроль над своїми працівниками.

При перекладі цього речення була проведена лексико-семантична трансформація, а саме генералізація, задля досягнення адекватного перекладу відповідного нормам української мови. Проведена така смислова заміна: англійському слову *the Services* у перекладі відповідає його смисловий еквівалент *Послуги*; використання словникових відповідників названої

лексеми – служби, заслуги – у проілюстрованому контексті є недоречним. Цей вид заміни значень виник у зв'язку з проблемою викривлення смислу у процесі перекладу мовних одиниць і здійснюється за двома напрямками: розширення чи звуження значення.

При перекладі з англійської мови українською цей прийом застосовується набагато рідше, ніж конкретизація. Це пов'язано з особливостями англійської лексики. Англійські слова частіше мають більш абстрактний характер, ніж українські, що стосуються того ж поняття.

Задля створення більш грамотного перекладу, що не допускає двозначного тлумачення, перекладачі неодноразово використовують прийом смислового розвитку – модуляцію, що полягає в заміні слова або словосполучення вихідної мови перекладацьким відповідником мови перекладу, значення якого логічно виводиться зі значення вихідної одиниці. Наприклад: «Найчастіше значення співвідносних слів в оригіналі та перекладі виявляються пов'язаними причинно-наслідковими відношеннями: The Client shall provide an appropriate class-room in Kyiv and the required training aids such as TV and multisystem VCR, Laptop, LCD projector, whiteboard and markers as well as daily two 15-minute coffee breaks for the whole period of training. –Замовник надасть на весь період навчання відповідне класне приміщення в м. Києві та необхідні допоміжні навчальні засоби, такі як телевізор і мультисистемний відеомагнітофон, ноутбук, мультимедійний проектор, письмову дошку і маркери, а також організує по два щоденних 15-хвилинних перерви на каву». При редагуванні українського речення виникла необхідність уперестановці частин мови – обставина часу винесена на початок речення, оскільки така позиція складеної обставини більш типова для української мови. Для досягнення адекватного перекладу в українськомовному варіанті відбувся смисловий розвиток речення *a* також організує за два щоденних 15 хвилинних перерви на каву.

Чимало англійських слів із широкою семантикою не мають абсолютних відповідників в українській мові. Двомовний словник зазвичай дає ряд

часткових варіантів, кожен із яких передає лише одне зі значень іншомовного слова. Однак навіть усі словникові відповідники в їх сукупності не охоплюють повністю широку семантику слова іноземної мови.

Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту є його повне розуміння перекладачем. Уміння та навички перекладацьких трансформацій становлять складність, є істотними компонентами компетенції перекладача, і тому їх виробленню та правильному застосуванню, спрямованому на адекватну передачу смислу оригіналу, слід приділяти належну увагу. Трансформації обов'язково використовуються при перекладі відсутніх в українській мові лексичних, семантичних, морфологічних, граматичних та інших явищ англійської мови [45, с. 70 – 72].

Отже, аналіз лексико-семантичних трансформацій доводить, що їхнє використання є неминучими у процесі англійсько-українського перекладу текстів, оскільки вони безпосередньо пов'язані з екстралінгвальними чинниками розвитку термінологічних систем, зокрема різним баченням соціально-господарських процесів і понять у різних народів. Ідеї перекладу з урахуванням лексико-семантичних трансформацій є суттєвими як у справі практичного перекладознавства, так і при укладанні словників.

3.3. Граматичні трансформації як засіб відтворення комп'ютерного терміна в перекладі

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та розширення всесвітньої мережі Інтернет спричинили активізацію номінативних процесів, у результаті яких утворилася і продовжує утворюватися велика кількість лексичних одиниць термінологічного характеру. Це є причиною появи елементів новизни в текстах з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій. Вони є особливо цікавими, проте пов'язані з вживанням нових

термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми в процесі перекладу [51, с. 91].

Основна складність перекладу текстів комп'ютерної галузі, а саме переклад термінологічних одиниць, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Обов'язкова умова повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо комп'ютерного, – це повне розуміння його перекладачем. Дослівний переклад термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі.

Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі.

Розрізняють п'ять основних видів граматичних трансформацій: перmutація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація [51, с. 93].

Перестановка – це граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні. Наприклад, в українському реченні сполучне слово «однак» звичайно стоїть на початку речення, тоді як в англійській мові його відповідник *however* може вживатися й у середині та наприкінці речення; іменник-означення в англійській мові може перебувати в препозиції, перед означуваним іменником (*theory construction*), тоді як в українській мові іменник-означення звичайно стоїть після означуваного іменника («побудова теорії»).

Додавання – це граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення. Наприклад, у наступних перекладах словоформи «*applications*» та «*introduces*» перекладається сполученням двох слів: «*There are many diferent applications of this material*». – «Цей матеріал застосовується у багатьох різних галузях»; «*The mutual effect introduces a complex change*». – «Перехресний вплив призводить до появи комплексних поправок». Додавання використовується при перекладі іменників (*intricacies* «складні проблеми та заплутані

питання»), прикметників (recurrent «що періодично повторюється»), дієслів (to solve «знаходити вирішення»), прислівників (theoretically «у теоретичному плані») субстантивованих прикметників (the intracellular «внутрішньоклітинне середовище»).

Вилучення – це така граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі вилучається певний мовний елемент (нерідко це плеонастичне слово, словоформа, член або частина речення): The explosion was terrible while it lasted. Вибух був жахливий. This is a very difficult problem to tackle. Це дуже складна проблема.

Комплексна граматична трансформація включає дві або більше простих граматичних трансформацій, наприклад, коли під час перекладу одночасно здійснюються перестановка та додавання: The motor was found to stop within 2 seconds. Виявилось, що електромотор зупиняється протягом двох секунд. Оскільки граматики тісно пов'язана з лексикою, значна кількість перекладацьких трансформацій має змішаний характер, тобто при перекладі відбуваються одночасно лексичні та граматичні зміни. In identifying these features / relied heavily on previous research [41, с. 38].

Відомо, мова науково-технічної літератури є частиною загальнонаціональної мови, котра розвивається за правилами. Успішність перекладу термінології залежить, насамперед, від знання понятійного тезаурусу тієї галузі, якої він стосується. Розуміння змісту термінів англійською мовою та знання терміносистеми відповідної галузі рідною мовою також має великий вплив. Саме за цих умов досягається забезпеченість чіткої вказівки на конкретні предмети, процеси, явища й однозначно тлумачитися представниками певної галузі різних країн.

Так у науково-технічній літературі галузі комп'ютерних інформаційних технологій використовуються всі типи термінів: 1) загальнонаукові (система – system, інформація – information, елемент – element, програма – program, функція – function); 2) загальнотехнічні, притаманні всім галузям технічного профілю (потужність – power, напівпровідник – semiconductor),

вузькогалузеві, які позначають поняття, що відображають специфіку галузі (інтерфейс – interface, байт – byte, біт – bit, програмне забезпечення – software, неструктурований файл – unstructured file); 3) терміни, запозичені комп'ютерною термінологією з інших галузей, передусім, споріднених (мат. алгоритм – algorithm, багатокутник – polygon, крива – curve, мантиса – mantissa, фіз. вібрація – vibration, амплітуда – amplitude); 4) лінгвістичні терміни, які набули специфічних значень у тій чи тій галузі (алфавіт – alphabet, заголовок – heading, лексикон – lexicon).

Одна із основних синтаксичних особливостей науково-технічних текстів полягає у використанні великої кількості складнопідрядних і складносурядних речень для вираження логічних зв'язків між об'єктами, фактами, діями. Характерною рисою англійських науково-технічних текстів вважається використання форм пасивного стану, безособових форм дієслів, дієприкметникових зворотів, специфічних синтаксичних конструкцій. Часте вживання пасивних конструкцій в англійській мові пов'язано з характером граматичної системи англійської мови і, передусім, відсутністю в ній відмінків. Присудок у пасивному стані може пере-кладатися різними способами, а саме: 1) формою дієслова на – ся (-сь)у відповідному часі, наприклад: Information is entered into the database via fields. – Інформація вводиться у базу даних через поля; 2) сполученням дієслова бутиз дієслівними формами на -но, -тов безособових реченнях, на-приклад; COBOL was developed in 1957. – COBOL було розроблено у 1957 році; 3) сполученням дієслова бутиз дієприкметником пасивного стану в минулому часі, наприклад: Macs were designed with one clear aim: to facilitate interaction with the computer. – Комп'ютери Ма-кінтош були розроблені з чіткою метою: полегшити взаємодію з комп'ютером; 4) дієсловом в активному стані в неозначено-особових реченнях, наприклад: This technology is being improved. – Цю технологію вдосконалюють; 5) пасивний зворот із формальним підметом it перекладається неозначено-особовим реченням і супроводжується сполучником that, який перекладається як що: Наприклад: It

has been predicted that about one third of all work could eventually be performed outside the workplace. – Прогнозують, що приблизно одна третя всієї роботи врешті-решт буде виконуватися за межами робочого місця [41, с. 53].

При перекладі речення з англійської мови на українську його структура може залишатися незмінною або ж повністю, або частково змінюватися. У реченні *We live a in a digital age.* – Ми живемо у цифровий віккожне слово перекладається послідовно, і граматична структура англійського речення залишається аналогічною і в українській мові.

Зміна порядку слів у реченні вважається зміною граматичної структури речення. Дуже часто замість пасивного стану при перекладі українською мовою вживається активний, наприклад: «Private networks can be attacked by intruders who attempt to obtain information such as Social Security numbers, bank accounts or research and business reports». – «Зловмисники можуть атакувати приватні мережі з метою отримання інформації про банківські рахунки, результати наукових досліджень, номери соціального страхування, бізнесові звіти тощо». Деякі англійські форми і конструкції відсутні в українській мові, це модальні слова, перфектний інфінітив, герундій, артиклі, форми про-довженого часу, формальний підмет *it*. При перекладі українською мовою вживаються заміни членів речення або словосполучень. Наприклад: «It is important not to confuse programming languages with markup languages». – «Важливо розрізнити мови програмування і мови розмітки».

Для досягнення еквівалентного перекладу, досить часто використовують прийом членування речення, коли необхідно перетворити одне речення в кілька або замінити просте речення складним. Наприклад: «Scientists believe nanorobots will be injected into the body's bloodstream to treat disease». – «Учені вважають, що для лікування хвороби крові людям будуть вводити нанороботів».

Досить поширеним прийомом при перекладі науково-технічної літератури є об'єднання двох простих речень в одне складне. При цьому важливо, щоб зберігався смисл думки носія мови. Наприклад: «However,

unpredictable problems are generally unveiled by simulation. They can be discovered only by experimental tests». – «Утім, проблеми, які неможливо було передбачити, за звичай розв'язуються методом імітації, лише у процесі експериментальних тестів» [33, с. 110].

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформацій у рамках однієї мови. Вміння та навички перекладацьких трансформацій становлять істотний компонент компетенції перекладача, і тому їх виробленню й правильному застосуванню слід надавати належної уваги. Застосування трансформацій у перекладі має спрямовуватися на адекватну передачу смислу оригіналу та враховувати норми мови перекладу. Серед них найчастотнішими виокремлюють генералізацію, конкретизацію, прийом лексичних додавань, перестановку членів речення, членування речення на смислові відрізки та заміну частин мови [32, с. 372]. Таким чином, виникають і певні загальні правила співвіднесеності й узгодженості граматичних форм і конструкцій вихідної мови та мови, на яку здійснюється переклад, шляхом застосування відповідних перекладацьких трансформацій.

У третьому розділі висвітлено специфіку перекладу англійських термінологічних одиниць сучасної економічної галузі. Розглянуто поняття перекладацьких модифікацій та погляд різних дослідників щодо класифікації перекладацьких трансформацій. При відтворенні англійських термінів економічної сфери українською мовою, можуть бути використані такі види трансформацій: транскодування, яке можна розділити на транскрибування, транслітерацію, транскодування, калькування, описовий переклад. З'ясовано, що адекватний переклад термінологічної лексики англійської мови економічної галузі вимагає врахування контексту використання терміна. Проаналізовано специфіку перекладу термінів, що були утворені за допомогою афіксального способу словотвору, аббревіації та термінів-комполітів.

Оскільки граматики тісно пов'язана з лексикою, значна кількість перекладацьких трансформацій має змішаний характер. При перекладі відбуваються одночасно лексичні та граматичні зміни. Такі лексико-семантичні трансформації називаються змішаними й складаються з розглянутих вище граматичних трансформацій та різного роду лексичних трансформацій (генералізація, специфікація, контекстуальна заміна тощо). Наприклад, граматичні трансформації, що вказують на застосування заміни герундія в реченні, де герундій змінюється на іменник, вказуючи на категорію іменника: «research» на форму множини «дослідження»; лексичні трансформації контекстуальної заміни дієслова «relied on» на «використовували» та ін. Бачимо, що змішаний тип вказує на трансформації як заміни конструкції в реченнях так і використаних в ній частин мови.

ВИСНОВКИ

Процес появи лексичних інновацій постійний, насамперед, спричинений розвиненням економіки, науки, техніки, культури, новими історичними процесами державотворення, формування сучасного мислення, пошуками адекватних способів мовного вираження. Поява нових лексичних одиниць у різні періоди історії англійської мови відбувається преривно, та не з тим самим запалом. Впродовж попереднього десятиріччя, відносно за короткий часовий інтервал, до лексико-семантичної системи англійської мови додано величезна кількість різних лексичних інновацій. Проаналізовані джерела демонструють відповідні лексико-семантичні розширення, котрі розвиваються в мові науково-технічного дискурсу. Сильне застосування лексичних інновацій в англійському науково-технічному дискурсі свідчить про пошук нових свіжих найменувань, прагнення до точності, об'єктивності, емоційності та експресивності.

Студіювання лексичних інновацій і місце, яке вони посідають серед лексем, обґрунтовує необхідність їх практичного використання, вивчення у вищих навчальних закладах. У сучасній англійській мові накреслюється тенденція до збільшення словникового складу. Кількість нових лексем швидко збільшується, різні галузі людської діяльності безперервно збагачуються ними, тому необхідно в міру можливостей досліджувати цей процес.

Переклад термінології економічної сфери базується на принципах інформативної ємності й високого рівня точності терміносистеми, еквівалентності або безеквівалентності іншомовної лексики, відсутності конотації й суб'єктивної інтерпретації. Декодування англійської терміносистеми українською мовою може здійснюватись різними способами, проте правильність добору мовних одиниць залежить від урахування контекстуальної семантики й специфіки галузі. Це важливо брати до уваги, оскільки перекладач може зіткнутися з рядом труднощів при роботі з

професійним словником, наприклад, не тільки безеквівалентністю, яка фактично є результатом неоднакового рівня розвитку країн світу, але й полісемією англomовних термінів, пошуками адекватного варіанта відповідника, стилістичними труднощами тощо.

Проблема перекладу складних термінів є актуальною і залишатиметься такою доти, доки розвиватиметься наука, а поряд з нею і термінологія. З появою нових термінів – неологізмів – перекладачі отримують нове завдання, яке полягає в пошуку найоптимальніших засобів їх перекладу. Для того, щоб зробити цей процес пошуку якомога простішим, необхідно детально вивчити ті правила перекладу термінології, які вживаються найчастіше вважаються еталонними.

Трансформаційна модель дозволяє створити теоретичну базу для опису перекладацьких трансформацій, їх основних способів, а саме – лексичним і граматичним трансформаціям.

Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з точки зору значення і контексту. Говорячи про лексичні трансформації, необхідно відзначити, що словниковий склад мови представляє собою не просто сукупність слів, а систему, що допускає нескінченно різноманітні сполучення слів у контексті: окремі елементи словника пов'язані один з одним певними значеннєвими й стилістичними відносинами. Ця обставина дається взнаки при перекладі. Варто виділити три найбільш характерні випадки застосування лексичних трансформацій при перекладі: 1) у мові немає словникової відповідності тому або іншому слову оригіналу; 2) відповідність є неповною, тобто лише частково покриває значення іноземного слова; 3) різним значенням багатозначного слова відповідають різні слова в мові перекладу.

Мета перекладу лексичних трансформацій залишається при перекладі незмінною. Перекладач шукає не іншомовне позначення для денотата, а нові номінації до того ж денотату вихідною мовою, для того, щоб перейти до

мови перекладу на формально-знаковому рівні. До лексичних прийомів перекладу прийнято відносити наступні: 1) транскрипція / транслітерація; 2) калькування; 3) антонімічний переклад; 4) лексико-семантичні модифікації – звуження / розширення -компресія – генералізація / конкретизація – нейтралізація / емпатизація -функціональна заміна -опис і коментар.

Граматичні трансформації полягають у перебудові структури речення в процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу. Трансформація може бути повною або частковою залежно від того, чи змінюється структура речення повністю або частково. Зазвичай, коли змінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж замінюються лише другорядні – часткова. Окрім заміни членів речення можуть замінюватися і частини мови. Частіше за все це відбувається одночасно.

Загалом у процесі перекладу важливо враховувати всі фактори, які можуть впливати на застосування граматичних трансформацій, а саме: 1) синтаксичну функцію речення; 2) його лексичне наповнення; 3) його смислову структуру; 4) контекст (оточення) речення; 5) його експресивно-стилістичну функцію.

Проблема еквівалентності й адекватності перекладу тісно пов'язана з проблемою використання синтаксичних і граматичних трансформацій при перекладі. Заміна – один з найпоширеніших видів перекладацької трансформації. У процесі перекладу заміні можуть піддаватися як граматичні одиниці – форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку, так і лексичні, у зв'язку з чим можна говорити про граматичні та лексичні заміни. Заміна характерна не тільки окремим одиницям, але й цілим конструкціям (так звані комплексні лексико-граматичні заміни).